

Saksankielisen kaunokirjallisuuden kustantaminen

Pienkustantamoihin keskittyvä tapaustutkimus

Henna Garrandt

Pro gradu -tutkielma

Monikielisen käännösviestinnän tutkinto-ohjelma, saksan kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Lokakuu 2023

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Monikielisen käännösviestinnän tutkinto-ohjelma, saksan kieli

Henna Garrandt

Saksankielisen kaunokirjallisuuden kustantaminen: pienkustantamoihin keskittyvä taustatutkimus

Sivumäärät: s. 44, s. 8

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten suomalaiset pienkustantajat valitsevat saksankielistä kaunokirjallisuutta kustannettavakseen. Tutkimuskysymyksiä ovat se, miten kustantamot saavat tietoa heitä kiinnostavista saksankielisistä teoksista, mitkä tekijät painottuvat saksankielisen kaunokirjallisen teoksen kustannuspäätöksessä, ja onko saksankielisen ja jonkun muun kielisen kirjallisuuden kustannuspäätöksissä eroja.

Pyrin tutkielmallani tuottamaan vertailukelpoista tietoa kustannuspäätöksistä saksankielisen kaunokirjallisuuden osalta. Kustannusalan käännöskirjallisuuden kustannuspäätöksistä on aiempaa tutkimusta pro gradu -tutkielmien ja sivuainetutkielmien muodossa. Suhteutan omia tutkimustuloksiani näiden tutkimusten tuloksiin.

Tutkimuksen aineisto perustuu viiteen haastatteluun, jotka kaikki on suoritettu vuonna 2022. Haastatteluista neljä on toteutettuna puolistrukturoituna teemahaastatteluna ja viides on toteutettu kirjallisena sähköpostihaastatteluna. Neljä kustantamoa edustaa työntekijämääränsä puolesta pienkustantamoa ja yksi suorkustantamoa.

Pienkustantajien mielestä saksankielisen ja muun kielisen kaunokirjallisuuden kustannuspäätöksissä ei ole eroa, vaan samoja tekijöitä painotetaan lähtökielestä riippumatta. Suuressa osassa kustantamoa myös kääntäjä osallistuu kustannuspäätöksen tekoon.

Vaikuttavimmaksi kustannuspäätöstekijäksi nousi laatu, mikä vastaa aiempia tutkimustuloksia. Käännöstukien ja apurahojen merkitys nousi esille aineistossani, sillä ne mahdollistavat pienkustantajien kustannustoiminnan. Vain suorkustantamo oli sitä mieltä, että myyntimenestys vaikuttaa aina kustannuspäätökseen.

Kustantajat saivat tietoa saksankielisistä teoksista eri lähteistä. Kustantajien oman lukemisen lisäksi oma lähipiiri, kollegat, suhteet muihin kustantamoihin ja media olivat tärkeitä kanavia, josta saatiin tietoa uusista saksankielialueen teoksista. Saksankielisessä kaunokirjallisuudessa on vielä monia klassikoita ja kirjailijoita, joita ei ole vielä suomennettu. Samaan aikaan Saksan kielialueella julkaistaan uutta saksankielistä kirjallisuutta. Vanhemman kirjallisuuden kustantaminen edellyttää, että kustantajilla on siihen kosketuspintaa.

Avainsanat: saksankielinen kirjallisuus, kustannustoiminta, pienkustantajat, kääntäminen, käännöskirjallisuus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Teoreettinen viitekehys	3
2.1	Even-Zohar ja käännöskirjallisuuden asema	3
2.2	André Lefevere ja kirjallisen järjestelmän vallankäyttäjät	4
3	Suomalainen kustannusala	6
3.1	Kustannusala ja pienkustantamot	6
3.2	Kustantamon tehtävät	7
3.3	Kustannuspäätös ja kustannusohjelma	7
3.4	Lyhyesti kustannuspäätökseen vaikuttavista tekijöistä	8
4	Suomennoskirjallisuus ja suomennettu saksankielinen kaunokirjallisuus	10
4.1	Yleiskatsaus suomennoskirjallisuuden historiaan	10
4.2	Suomennoskirjallisuuden kielijakauma	12
4.3	Suomennettu saksankielinen kaunokirjallisuus	12
4.3.1	Kirjoja kansalle	12
4.3.2	Uusia ajatuksia ja virtauksia kotimaiseen kirjallisuuteen	13
4.3.3	Klassikot	14
4.3.4	Vasemmistokulttuurin nousu: itäsaksalaisia kirjailijoita	16
4.3.5	Suomennospuutteet ja -aukot	16
4.4	Aiemmat tutkimukset suomennetusta saksankielisestä kirjallisuudesta	17
5	Aineisto ja menetelmä	19
6	Analyysi	21
6.1	Kustantamoiden esittely	21
6.2	Mistä ideoita ja tietoa?	23
6.2.1	Perinteiset kanavat ja lähipiiri	23
6.2.2	Kääntäjä kulttuurin asiantuntijana ja ideoiden antajana	25
6.3	Kustannuspäätökseen vaikuttavat tekijät	26
6.3.1	Kirjan sopivuus	27
6.3.2	Laatu ja muut tärkeimmät tekijät	27
6.3.3	Lähtökielen ja -kulttuurin merkitys	29

6.3.4	Kirjan ikä ja käännösoikeuksien hinta	31
6.3.5	Tukien merkitys	32
6.3.6	Myyntimenestys kotimaassa ja Suomessa	34
6.3.7	Palkintojen merkitys	35
6.3.8	Kirjailija vai teos?	36
6.4	Saksankielisen kirjallisuuden markkina-asema	37
6.5	Muut esille tulevat asiat	38
6.5.1	Työparina tuttu kääntäjä	38
6.5.2	Kirjojen ja suomennosten merkitys	39
6.5.3	Pienkustantamon rajat	40
7	Lopuksi	42
	Lähteet	45
	Liitteet	47
	Liite 1. Haastattelukysymysrunko	47
	Liite 2. Deutsche Kurzfassung – Saksankielinen tiivistelmä	49

1 Johdanto

Saksa tunnetaan nykyaikana ensi sijassa Suomen yhtenä tärkeänä vientimaana, mutta saksankielisellä kirjallisuudella, kuten käännöskirjallisuudella yleisestikin ottaen, oli tärkeä vaikutus suomen kielen kehityksessä. Even-Zohar (1990) onkin kuvannut tilanteita, jolloin käännöskirjallisuus saa keskeisen aseman. Näin voi käydä esimerkiksi nuoren kirjallisuuden kohdalla, jolla ei ole vielä suurta kirjallisuusvalikoimaa, eikä omia klassikoita.

Suomessakin juhlittiin 1800-luvulla saksalaisen Schillerin syntymän 100-vuotisjuhlaa muun Euroopan tavoin, ja Goethen suomentamista on pidetty yhtä tärkeänä kuin Shakespearen suomentamista (Lassila 2007: 92, 98). On kuitenkin vielä merkittäviä saksankielialueen kirjailijoita, joilta ei ole suomennettu vielä yhtäkään kirjaa, eikä kaikkia klassikkoteoksiakaan ole vielä suomeksi saatavilla. Lassilan mukaan saksankielistä kirjallisuutta ei ole suomennettu järjestelmällisesti (mt.: 99). Tämän tutkielman tarkoituksena onkin selvittää, miten suomalaiset kustantamot nykyaikana valitsevat saksankielistä kirjallisuutta suomennettavakseen.

Tutkimuskysymykseni ovat, miten saksankielistä kaunokirjallisuutta valitaan käännettäväksi ja kustannettavaksi Suomessa, mistä saadaan tietoa saksankielisistä kirjoista ja mitkä tekijät painottuvat kustannuspäätöstä tehtäessä. Pyrkimyksenäni on myös selvittää, onko saksankielisen kaunokirjallisuuden kustannuspäätöksen teossa eroa muunkielisen kaunokirjallisuuden kustannuspäätökseen. Vuosien 2015 ja 2019 välisenä aikana 80 suomalaista kustantamoa on julkaissut saksankielistä kirjallisuutta (Helander 2021: 45).

Käännöskirjat eivät kilpaile vain toistensa kanssa vaan myös kotimaisen kirjallisuuden käsikirjoitusten kanssa, kun kustantamot pohtivat ottavatko kirjan kustannettavakseen vai ei. Kirjallisuuden kentälle ei siis pääse mikä tahansa teos. Lefevere mukaan kirjallisuuden kentän ulkopuolella toimivat isännät, joihin myös kustantamot lukeutuvat. Heidän valtansa näyttäytyy siinä, minkälaista kirjallisuutta kustannetaan ja suomennetaan sekä minkälainen kirjallisuus jää paitsioon. On siis aiheellista kysyä ns. vallanpitäjiltä itseltä, miten he tekevät päätöksensä ja selvittää, mitkä tekijät painavat vaakakupissa, kun kirjasta tehdään kustannuspäätöstä.

Valitsin tutkimusmenetelmäksi puolistrukturoidun teemahaastattelun, koska sen avulla haastateltavat kustantamon edustajat pääsevät kertomaan, mitä he ajattelevat, kun he tekevät kustannuspäätöstä. Lähetin haastattelupyyntöjä erityisesti pienkustantajille, sillä niillä on omat kiinnostuksen kohteensa ja erikoistumisalueensa. Kun kustantamot julkaisevat erilaista saksankie-

listä kaunokirjallisuutta, voi selkeämmin havaita, onko heillä yhteisiä kustannuspäätökseen vaikuttavia tekijöitä vai ei. Yksi haastatteleistani kustantamoista lukeutuu työntekijämääränsä puolesta suurkustantamoihin ja tuo vertailukohdaksi esille myös suuremman kustantamon ajatusmaailman.

Kustantajien kustannuspäätöstä on aiemmin tutkittu erityisesti pro gradu -tutkielmissa ja yhdessä sivuaineen tutkielmassa. Paasosen (2001), Lahden (2010), Holstikon (2013) ja Silvennoisen (2014) tutkimusten tulokset ovatkin toimineet yhtäältä idean antajina sekä hyvinä vertailukohteina omiin tuloksiini. Aiemmat tutkimukset eivät ole keskittyneet tiettyntyyppisiin kustantamoihin, vaan tutkimuksissa annetaan kokonaiskuva tilanteesta. Vain Silvennoisen tutkimus on keskittynyt lastenkirjallisuuteen.

Tutkielmani rakenteen olen hahmotellut sellaiseksi, että esittelen ensiksi teoreettisessa viitekehyksessä Itamar Even-Zoharin polysysteemiteorian, ja sen minkälaisen aseman käännoiskirjallisuus voi kirjallisuuden polysysteemissä ottaa. Tämän jälkeen kuvaan tarkemmin André Lefeveren teorian avulla kirjallisuuden kenttää, sen ulkopuolella ja sisäpuolella toimivia vallanpitäjiä, – joihin myös kustantamot kuuluvat – jotka vaikuttavat siihen, minkälaista kirjallisuutta tuotetaan.

Luvussa 3 luon yleiskuvaa suomalaisesta kustannusalaista ja kerron vähän enemmän pienkustantamoista sekä kustantamon tehtävistä. Lisäksi esittelen kustannuspäätöstä ja siihen vaikuttavia tekijöitä aiempiin tutkimustuloksiin perustuen. Sitä seuraavassa luvussa 4 kuvaan lyhyesti suomennoskirjallisuuden historiaa, ja sen kielijakaumaa. Lisäksi hahmottelen yleiskuvaa suomennetusta saksankielisestä kaunokirjallisuudesta Pertti Lassilan (2007) saksalaista kirjallisuutta käsittelevän artikkelin sekä Lahden ja Helanderin pro gradu -tutkielmien pohjalta.

Luvussa 5 kerron tarkemmin aineistostani ja menetelmästäni. Kerron haastattelukysymysten ideoinnista sekä siitä, miten suoritin haastattelut. Varsinaisia haastattelemini kustantamoita esittelen lyhyesti analyysiluvun 6 alussa. Luvussa 6 analysoin tutkimustuloksiani peilaten niitä aiempien tutkimusten tuloksiin.

Luvussa 7 koon yhteen tutkimukseni kannalta kiinnostavimmat huomiot sekä ehdotan, mitä jatkossa voisi tutkia. Tutkielmani liitteinä ovat haastatteluissani käyttämä haastattelukysymysrunko sekä tutkielmani lyhyt saksankielinen tiivistelmä.

2 Teoreettinen viitekehys

Tutkielmani teoreettisena viitekehystenä toimii kaksi teoriaa. Ensimmäinen on Itamar Even-Zoharin (1990) polysysteemiteoria, jonka yhteydessä Even-Zohar myös kuvaa minkälaisissa tilanteissa käännöskirjallisuus nousee keskeiseksi. Hänen teoriansa voi auttaa ymmärtämään erilaisia käännättämisratkaisuja. Toisena teoreettisena viitekehystenä toimii André Lefeveren (1992) teoria kirjallisuusalalla vaikuttavista vallankäyttäjistä. Hän kuvaa, miten erilaiset kirjallisen kentän toimijat vaikuttavat siihen minkälaista kirjallisuutta tuotetaan. Teoria auttaa hahmottamaan, miten kustannusalan valta-asetelmat voivat myös vaikuttaa kustannuspäätöksen tekoon.

2.1 Even-Zohar ja käännöskirjallisuuden asema

Itamar Even-Zohar (1990) esittelee kirjassaan ”Polysystem studies” polysysteemiteoriaa sekä kuvaa yhdessä luvussa, miksi käännöskirjallisuutta tarvitaan ja missä tapauksissa käännökset nousevat kirjallisuuden polysysteemissä keskeiseen asemaan. Polysysteemi eli monijärjestelmä tarkoittaa järjestelmää, joka koostuu lukuisista alajärjestelmistä. Even-Zohar kuvaa sen kompleksiseksi ja dynaamiseksi järjestelmäksi, joka jakaantuu keskustoihin ja periferioihin. Kirjallisuuden polysysteemissä keskustalla ja periferialla voidaan käytännössä tarkoittaa sitä, minkälainen asema tietynlaisella kirjallisuudella on – onko se keskeistä vai ei. Even-Zohar kuitenkin huomauttaa, ettei yhdessä järjestelmässä ole vain yhtä keskustaa tai periferiaa, vaan samassa polysysteemissä voi olla useampia järjestelmiä, joilla on omat keskustansa ja periferiansa. (Even-Zohar 1990: 11–12, 14.)

Kirjallisen järjestelmän iästä riippuu, miten avoin ja valmis se ottamaan esim. toisesta kielestä, kulttuurista tai kirjallisuudesta aineksia omaan kirjallisuusvalikoimaansa. Nuorempi järjestelmä on valmiimpi tekemään näin kuin vanhempi kirjallinen järjestelmä, jossa on jo paljon aineksia omasta takaa. Tutkittavana olevasta järjestelmästä riippuu, asettuuko käännöskirjallisuus keskustaan vai periferiaan. Kun se on keskustassa, kotimaista kirjallisuutta ja käännöskirjallisuutta ei erotella toisistaan. Even-Zohar nostaa esille vielä sen, että yhdestä kielestä käännetty kirjallisuus voi hyvinkin olla keskustassa, kun taas toisesta kielestä käännetty – tai yleisesti ottaen muu käännöskirjallisuus – voi olla periferiassa. (Even-Zohar 1990: 40, 46–47, 49.)

Even-Zohar nimeää kolme tilannetta, jossa käännökset nousevat keskeiseen asemaan: (a) kun kirjallisuus on nuorta eikä ole vielä vakiintunut, (b) kun kirjallisuus on heikkoa tai periferiassa tai molempia, (c) kun kirjallisuudessa on käännekohta, tyhjiö tai on meneillään kriisi. Ensimmäisessä tapauksessa käännöskirjallisuus auttaa laajentamaan kirjallisuusvalikoimaa. Nuorella

kirjallisuudella ei ole vielä tekstejä kaikista aloista eikä se pysty niitä kaikille aloille tuottamaan, minkä vuoksi käännöskirjallisuus on tärkeä uusien ajatusten ja tiedon välittäjänä. Näin on myös toisessa tilanteessa, heikon tai perifeerisen kirjallisuuden kohdalla, sillä niillä voi olla suppea valikoima, jota täydennetään ja jonka puutteita ns. paikataan käännöskirjallisuuden avulla. Käännöskirjallisuus onkin perifeerisille kirjallisuuksille keino saada kelvollinen valikoima, ja se tarjoaa vaihtoehtoja olemassa olevan kirjallisuuden rinnalle. Polysysteemissä kehityksen myötä tulee välillä myös käännekohtia, joissa käännöskirjallisuus ottaa keskeisen aseman. Voi olla, etteivät vanhat mallit sovellu uudemmalle sukupolvelle, tai kirjallisuudessa on tyhjiö, eikä mitään kotimaista kirjallisuutta pidetä hyväksyttävänä. (Even-Zohar 1990: 47–48.)

Even-Zoharin käännöskirjallisuuden asemaa kuvaava teoria sopii hyvin teoreettiseksi viitekehukseksi, sillä jo suomennoskirjallisuushistoriaa tarkasteltaessa käy ilmi, miten Even-Zoharin kuvaamat tilanteet siitä, milloin käännöskirjallisuus on noussut keskeiseen asemaan, pitävät myös paikkansa suomennoskirjallisuuden osalta. Kirjoja käännetään vieraista kielistä siitä syystä, että halutaan tuoda uusia ajatuksia ja ideoita myös kansalliseen kirjallisuuteen. Toisaalta teoksia saatetaan pitää kulttuurisesti merkittävänä, minkä vuoksi ne halutaan tuoda osaksi myös suomenkielistä kulttuuria. Tutkielmassani yritän selvittää vielä tarkemmin, mitkä asiat vieraan kielen kirjallisuudessa koetaan tärkeimmäksi saattaa myös suomalaisten luettavaksi. Even-Zoharin teoria auttaa näkemään käännöskirjallisuutta laajemmasta näkökulmasta kuin vain yksittäisinä käännöskirjoina, ja näin ollen se auttaa hahmottamaan tutkittavaa aihealuetta tarkemmin. Tutkimukseni kannalta on oleellista muistaa, että on aina olemassa jokin syy, miksi käännetään, sillä käännöspäätöksiä ei tehdä tyhjiössä.

2.2 André Lefevere ja kirjallisen järjestelmän vallankäyttäjät

André Lefevere kuvaa ”Translation, Rewriting & the Manipulation of Literary Fame” -teoksessaan kirjallisen järjestelmän vallankäyttäjiä, jotka päättävät minkälaista kirjallisuutta, kustannetaan ja mitä jätetään kustantamatta.

Lefevere kuvaa kirjallista järjestelmää sen ulkopuolella ja sisäpuolella toimivien vallankäyttäjien kautta. Järjestelmän ulkopuolella toimivat isännät (patronage) ja sisäpuolella ammattilaiset (professionals), jotka kummatkin vaikuttavat ja ohjaavat kirjallista järjestelmää. Isännät luovat niin sanotusti ne puitteet, joiden sisällä ammattilaiset toimivat. Isäntiä voi olla yksittäinen ihminen tai ihmisryhmä kuten poliittinen puolue, uskonnollinen ryhmä, media tai kustantamo. Isännät toimivat usein erilaisten instituutioiden kautta säädellen kirjallisuuden jakelua ja tuotantoa. Ideologia on tärkeintä isännille, ja poetiikan eli kirjallisuuden osalta ne antavat vastuun

ammattilaisille. Ammattilaisiin lukeutuvat kirjallisuuden järjestelmän sisäpuolella työskentelevät henkilöt, kuten kriitikot, opettajat ja kääntäjät. Ammattilaiset vastaavat siitä, että olemassa oleva kirjallisuus sopii isäntien ideologian kanssa yhteen. (Lefevere 1992: 14–16.)

Lefeveren mukaan isäntien valta muodostuu kolmesta osasesta – ideologiasta, taloudellisesta tekijästä ja statuksesta – jotka voivat toimia erilaisissa yhdistelmissä. Ideologialla viitataan erilaisiin uskomuksiin ja konventioihin, taloudellisella tekijällä esimerkiksi virkaan nimitykseen ja statuksella isäntien antamaan hyväksyntään. Isäntien valta voi olla jakautunut tai jakautumatta sen mukaan, ovatko kaikki vallan osat yhdellä ja samalla isännällä vai onko ne jaettu useammille isännille esim. erilaisten instituutioiden tai puolueiden välille. Kun kaikki vallan osat ovat samalla isännällä, painettu kirjallisuus vastaa täysin isännän ideologiaa. Muunlaista kirjallisuutta voi myös julkaista, mutta sillä ei ole samanlaiset mahdollisuudet menestyä kuin ideologiaan sopivalla, sosiaalista järjestystä ylläpitävällä kirjallisuudella. Näin ollen tilanne, jossa vallan osat on jaettu useamman isännän kesken, on otollisempaa erilaiselle kirjallisuudelle. Tällöin syntyy erilaisia lukijaryhmiä, joilla on omat odotuksensa kirjallisuudelle. (Lefevere 1992: 16–17, 21–23.)

Lefeveren luoma kuva kirjallisen kentän vallanpitäjistä auttaa hahmottamaan kustannusalaan laajemmin ja tuo esiin, mitä valta-asetelmia siihen kytkeytyy. Tutkielmani kannalta se korostaa hyvin sitä, miten kustantamot ja muut isännät voivat yhdessä vaikuttaa siihen, minkälaista kirjallisuutta painetaan, opetetaan ja tunnetaan. Kun tutkimukseni pääpaino on kustannuspäätöksissä, on oleellista huomioda, miten päätös on monen eri aseman summa. Päätösten taustalla on myös joitain valta-asetelmia. Lisäksi Lefeveren teoriassa tulee esille se, miten kirjallisuus- ja kustannusalan yleinen asenne tiettyä kirjallisuutta kohtaan vaikuttaa sen mahdollisuuksiin. Mikäli kirjallisuutta ei pidetä suotavana, voivat ammattilaiset tukahduttaa sen, mainitsee Lefevere. Samoin erilaisten instituutioiden tai lehtien kirjallisuuspalkintoehdokkaiden teokset edustavat usein vallitsevan kirjallisuuskäsityksen mukaisia. Voisi myös ajatella, että teokset, joille on myönnetty käännostukea, edustavat sitä hyväksi katsottua kirjallisuutta, jonka julkaisua halutaan edistää.

3 Suomalainen kustannusala

Tässä luvussa esittelen lyhyesti suomalaista kustannusalaa. Kustantajan yksi tärkeistä tehtävistä on päättää, kustannetaanko teos vai ei. Kustannuspäätöstä käsittelen tarkemmin kustannusohjelman kanssa luvussa 3.3 Kustannuspäätös ja kustannusohjelma. Päätöstä tehdessä kustantajat ottavat huomioon kustannusohjelman lisäksi myös muita tekijöitä. Muutamia näistä kustannuspäätökseen vaikuttavista tekijöistä esittelenkin aiempien aihetta käsittelevien tutkimusten tulosten valossa luvussa 3.4 Lyhyesti kustannuspäätöksiin vaikuttavista tekijöistä. Varsinaista suomennoskirjallisuutta ja sen historiaa sekä kielijakaumaa käsittelen luvussa 4 Suomennoskirjallisuus ja suomennettu saksankielinen kaunokirjallisuus.

3.1 Kustannusala ja pienkustantamot

Arrakosken (2004: 27) mukaan kustannusalan toimijoista pääosa toimii pienissä ja keskisuurissa kustantamoissa. Kustannusallalla työskentelevien määrä on kasvanut huomattavasti 2000-luvulle tultaessa, ja kustantamoissa on nykyään eri osastoja ja toimituksia tietynlaiselle kirjallisuksille (mt.: 39). Yhtenä syynä tälle onkin se, että teknisen kehityksen myötä kustantaminen on nykyään yksinkertaisempaa ja halvempaa verrattuna aiempaan (Koistinen 2007: 51). Pienkustantajien määrä onkin kasvanut tästä syystä merkittävästi 1990-luvulla (Koskinen 2007: 332). Koistinen (2007: 52) muistuttaa silti, että vaikka kustannustoimintaan ryhtyminen on helppoa ”[a]llalla on vaikea pysyä – ilman lujaa työtä ja aitoa innostusta ei yksinkertaisesti voi onnistua.” Vanhimmat yhä toiminnassa olevat suorkustantamot on perustettu jo 1800-luvulla (mp.).

Pienkustantamolla viitataan kustantamoon, jonka työntekijämäärä on pieni ja kustannustoiminta pienimuotoista. Kantolan (2007: 323) mukaan pienkustantamo on sanana harhaanjohtava, sillä niistä osa on kasvanut jo työntekijämääriltään keskisuuriksi ja niiden erikoistumisalue voi olla pienen sijasta laaja. Pienkustantamot eroavat suuremmista kustantamoista siinä, miten ne ovat erikoistuneet kustantamaan tietynlaista kirjallisuutta. Monet niistä ovat erikoistuneet kustantamaan käännöskirjallisuutta, minkä vuoksi merkittävä osa käännöskirjallisuudesta onkin pienkustantamoiden julkaisemaa (Koskinen 2007: 332–333). Erikoistuminen eri kieliin ja kulttuurialueisiin sekä genreihin on myös vaikuttanut siihen, etteivät pienkustantamot niinkään kilpaile keskenään (Kantola 2007: 323). Kun erikoistumisissa on eroja, kustannusohjelmat ja lukijakunnat ovat erilaisia. Pienkustantamoissa tietyn kielen, kulttuurin tai aihealueen erikoistuntemus voi myös olla keskeinen osa kustantamon liikeideaa, ja kustantaja saattaa itsekin toimia kääntäjänä (Ekholm & Repo 2010: 146; Koskinen 2007: 332).

Pienkustantamoilla on pienuutensa ja toimintansa mittakaavan mukaisesti erilaiset toimintatavat ja myyntiodotukset kuin suuremmilla kustantamoilla. Tuet ja apurahat ovat niille tärkeitä, eikä kustantamon toimeentulo ole varmaa. Tavoitteena toki on säilyttää kustantamo ja jatkaa toimintaa myös tulevaisuudessa. Osalle pienkustantamoista kustannus- ja käännöstoiminta voi olla Koskisen sanoin ”vaativa harrastus”, jota ohjaa oma intohimo. (Koskinen 2007: 332–333.)

3.2 Kustantamon tehtävät

Koistinen (2007: 57) nimeää kustantamoiden tehtäväksi oman kustannustoiminnan turvaamisen sekä kirjojen saattamisen lukijoiden luo. Nämä kaksi asiaa vaaditaankin, jotta kustannustoiminta onnistuu – ja voi jatkua – parhaalla mahdollisella tavalla. Ekholm ja Repo (2010: 143) mainitsevat, että kustantajan tehtäviin lukeutuu aluksi käsikirjoitusten seulontaa ja kirjan tekoa, mutta myöhemmin myös laadunvarmistusta, tekijänoikeuksista huolehtimista ja markkinointia. Tiedotus ja markkinointi onkin tärkeää, jotta teos ja lukijat löytävät toisensa.

Käännöskirjallisuuden kohdalla kustantamon on lisäksi hankittava kirjalle julkaisuoikeudet. Kustantajan pitää tehdä sopimus siitä, että hän saa julkaista kirjan suomeksi. Sopimuksessa määritellään teoksen tekijälle maksettavan tekijänpalkkion ennakko, jonka suuruus riippuu kirjasta ja sen myyntiodotuksista. Lisäksi sopimuksessa on nimetty tekijänpalkkio, joka on tietty prosentti kustakin myydystä teoksesta. (Orlov 2004: 142.)

3.3 Kustannuspäätös ja kustannusohjelma

Kustannustoiminnassa keskeisintä on kustannuspäätös. Kun kustantaja tekee kustannuspäätöksen, hänellä pitää olla jo hyvä ymmärrys kirjan sijainnista kirjallisuuden kentällä sekä kirjan mahdollisuuksista. Kustantajan on tiedettävä, ketkä lukeutuvat teoksen kohdeyleisöön, sekä osattava arvioida kuinka suuri se on. Lisäksi hänellä pitää olla käsitys siitä, miten kirjaa kaupataan ja mikä sen hinnaksi tulee. (Makkonen 2004: 18–19.)

Kustannuspäätöstä tehtäessä kustantaja kiinnittää huomiota siihen, miten kirja sopii kustantamon kustannusohjelmaan. Rekolan (2007: 439) mukaan kustannusohjelman pitää olla sellainen, että se turvaa kustantamon jatkuvuuden ja tekee kustannustoiminnasta kannattavaa. Mukana pitää siis olla erilaisia teoksia. Esimerkiksi suomennettu laatukirjallisuus, jonka tekstit ovat lukijalle haastavia, ei välttämättä myy kovinkaan hyvin. Tämän vuoksi on hyvä, jos kustannusohjelmassa on myös kevyempää kirjallisuutta. (mp.) Myyntinäkyvät vaikuttavatkin käännöskirjallisuuden kustannuspäätökseen (Kantola 2007: 323). Tulisalon (2004: 300) mukaan kustantajat eivät voi silti myyntimenestykseen kovin paljon vaikuttaa.

Käännöskirjan kustannuspäätökseen vaikuttavaa myös muita tekijöitä. Niitä esittelen lyhyesti aiempien tutkimustulosten osalta seuraavassa alaluvussa sekä tarkemmin luvussa 6 Analyysi.

3.4 Lyhyesti kustannuspäätökseen vaikuttavista tekijöistä

Kaunokirjallisten teosten kustannuspäätökseen vaikuttavia tekijöitä on tutkittu aiemmin pro gradu -tutkielmissa ja yhdessä sivuainetutkielmassa. Näihin lukeutuvat Ulla Paasosen (2001) pro gradu -tutkielma ”Käännöskirjaa valitsemassa. Kulttuurinen yksipuolisuus suomennetun kaunokirjallisuuden valinnoissa”, Heli Lahden (2010) pro gradu -tutkielma ”Käännöskirjallisuuden kustannuspäätökset: viihde ja laatu kaunokirjallisuudessa”, Inkeri Silvennoisen (2014) pro gradu -tutkielma ”Kahden ideaalin välissä – kustannustoimittajan rooli lastenkirjallisuuden julkaisuprosessissa” ja Piia Holstikon (2013) suomen kirjallisuuden sivuainetutkielma ”Suomennettavien kirjojen valintamenettelyt kustantajan ja suomentajan näkökulmista tarkasteltuna”. Esittelen tässä luvussa lyhyesti ja kootusti aiempien tutkimusten tuloksia kustannuspäätökseen liittyvistä tekijöistä. Peilaan tutkimustuloksia tarkemmin yhteen oman tutkimukseni tuloksiin luvussa 6 Analyysi.

Paasosen (2001: 34) tutkimuksen aineisto perustuu vuonna 2000 toteutettuun kustantajakyselyyn, johon vastasi kolme suurkustantamoa, kaksi keskisuurta kustantamoa ja neljä pienkustantamoa. Lahden (2010: 40) tutkimuksen kustannuspäätöksentekijöitä koskeva aineisto koostuu vuonna 2009 suoritetusta kustantajakyselystä, johon vastasivat yksi suurkustantamo, kolme keskisuurta kustantamoa ja kaksi pienkustantamoa. Silvennoisen (2014: 43–44.) tutkimuksen aineisto koostuu kolmen kustannustoimittajan ja kahden lastenkirjoja suomentavien kääntäjien vastauksista. Silvennoisen tutkimus on ainoa haastattelututkimus näiden aiempien tutkimusten joukossa (mt.: 43–44). Holstikon (2013: 1) tutkimuksen aineisto koostuu vuonna 2011 toteutetun kustantajakyselyn ja suomentajakyselyn vastauksista. Kustantajakyselyyn vastasi 24 kustantamoa, ja suomentajakyselyyn 17 ammattikäntäjää (mp.).

Paasosen, Silvennoisen ja Holstikon tutkimuksissa käsiteltiin sitä, mistä kustantajat ovat saaneet tietoa kirjoista, joita voisivat käännättää ja kustantaa. Holstikon tutkielmassa aihetta lähestyttiin kysymällä, kuka tekee aloitteen. Vastauksista käy ilmi, että aloite tulee pääsääntöisesti kustantamolta, ja kääntäjältä tulevat ideat ovat vähemmistössä. On tosin huomattava, että pienkustantamoissa kääntäjiltä tulevat ideat toteutuvat useammin kuin suuremmissa kustantamoissa. (Holstikko 2013: 18–19.) Kaikissa kolmessa tutkimuksessa mainittiin, että ulkomaalainen alkuperäiskustantamo voi ehdottaa kirjaa. Silvennoisen haastattelemat kustantamot sekä Paasosen kyselyssä suuret ja keskisuuret kustantamot mainitsivat myös kirjamesut yhtenä

ideasampona. Näiden lisäksi tietoa kiinnostavista kirjoista saadaan myös kustantajakollegoilta, scouteilta ja agenteilta. (Silvennoinen 2014: 46.; Paasonen 2001: 35–36.; Holstikko 2013: 18.)

Mitkä tekijät koettiin tärkeiksi, kun päätettiin, kustannetaanko kirja vai ei? Myyntimenestystä käsiteltiin erityisesti Holstikon, Lahden ja Silvennoisen tutkimuksissa, ja se osoittautui näin aika keskeiseksi tekijäksi. Holstikon kustantajakyselyssä odotettavissa oleva myyntimenestys oli kokonaistuloksissa kustannuspäätökseen vaikuttava tekijä, mutta yksittäisissä vastauksissa se joko vaikutti aina tai vain harvoin. Alkuperäisteoksen menestystä kotimaassa pitivät kuitenkin kaikki vastaajat tärkeinä. (Holstikko 2013: 20.) Paasonen tutkimuksessa sen sijaan korostui se, miten kirjailijan aiemmat teokset ovat menestyneet Suomessa. (Paasonen 2001: 42–43). Silvennoisen haastattelevista kustannustoimittajista toinen mainitsee, että ulkomaan myynnit vaikuttavat päätökseen, kuten myös hyvät arviot, mutta ne eivät ole tärkein kustannuspäätökseen vaikuttava tekijä (Silvennoinen 2014: 47).

Raha nousi luontevasti esille jokaisessa tutkimuksessa joko käännösoikeuksien hintoina tai sitten käännöstukina ja apurahoina. Käännösoikeuksien hinnalla oli Paasonen tutkimustuloksissa merkitystä sekä suurissa ja keskisuurissa kustantamoissa että pienkustantamoissa (Paasonen 2001: 42–43). Silvennoisen tutkimuksessa käännösoikeuksien hintaa pidettiin yhtenä tärkeimpänä kustannuspäätökseen vaikuttavana tekijänä. Jos käännösoikeuksien hinta ylittää budjetin, kirjaa ei valita. (Silvennoinen 2014: 46–47.) Lahden kustantajakyselyssä käännösoikeuksien hinta ja käännöstuet nousivat kumpikin tärkeiksi kustannuspäätökseen vaikuttaviksi tekijöiksi. Hyvin budjettiin sopivat käännösoikeudet ja/tai myönnetty käännöstuki edistävää myöntävän kustannuspäätöksen tekoa merkittävästi. (Lahti 2010: 42.) Holstikon kustantajakyselyn vastauksissa käy ilmi, että kustantajat pitävät ulkomaalaisia tukia hieman tärkeämpinä kuin kotimaisia. Kustantajat kokivat laajemmille kirjaprojekteille tarkoitetun EU-tuen hakemisen aikaa vieväksi ja haastavaksi, mutta se on esimerkiksi Suomen kirjallisuusvientikeskuksen eli Filin tukea suurempi. (Holstikko 2013: 23.) Paasonen tuloksissa nousee esiin, että käännöstuet ja apurahat ovat pienkustantamoille kaikista tärkeimpiä (Paasonen 2001: 44).

4 Suomennoskirjallisuus ja suomennettu saksankielinen kaunokirjallisuus

Kustannusalan kehityssuunnat ja ulkoiset tekijät ovat vaikuttaneet siihen, mitä Suomessa on kustannettu. Esimerkiksi Bernin kustannussopimukseen liittymisellä vuonna 1929 on ollut vaikutusta kustannustoimintaan (Sevänen 2007: 383). Tätä ennen voimassa ollut tekijänoikeuslaki oli kansallinen, minkä vuoksi käännöskirjoista ei tarvinnut maksaa tekijänoikeuspalkkiota teoksen alkuperäiselle kirjailijalle (Arrakoski 2007: 31–32). Suomennoskirjallisuuden osalta on hyvä myös muistaa, että käännöskirjat ovat tulleet samaa reittiä pitkin Suomeen kuin Suomen naapurimaihinkin. Suomi ei siis ole enää mikään irrallinen osanen muusta maailmasta, vaan Suomessa käännetään samanlaista käännöskirjallisuutta kuin muissa pohjoismaissa. (Kantola 2007: 323.)

Esittelen tässä luvussa ensiksi suomennoskirjallisuutta, sen historiaa ja kielijakaumaa. Sen jälkeen tarkastelen Pertti Lassilan (2007) artikkelin pohjalta suomennettua saksankielistä kaunokirjallisuutta noin 1800-luvulta 2000-luvulle asti. 2000-luvun saksankielisen kaunokirjallisuuden suuntaviivoja kuvaan tarkemmin alaluvussa 4.4 Aiemmat tutkimukset suomennetusta saksankielisestä kaunokirjallisuudesta Lahden (2010) ja Helanderin (2021) pro gradu -tutkielmien pohjalta.

4.1 Yleiskatsaus suomennoskirjallisuuden historiaan

Kaunokirjallisuuden suomentamisen pääpainona oli 1800-luvulla kulttuurillisten teosten saanti sekä kansan sivistys ja valistus. Vuosisadan lopulla suomennettiin enemmän ulkomaalaisia klassikkoja, joiden suomennosmäärät yhä kasvoivat 1900-luvulla. Sen sijaan käyttökirjallisuuden määrä väheni. (Sevänen 2007b: 14.) Kun suomen kieltä ei tarvinnut enää ensi sijassa edistää käännöksillä, siirtyi huomio siihen mitä suomennettaisiin. Kustantajien ja kääntäjien piti valita, suomennetaanko klassikoita vai nykykirjallisuutta. Paloposki nostaa esille sen, miten kääntäjiltä samaa aikaa odotettiin vanhemman kirjallisuuden helmien suomentamista mutta myös nykykirjallisuuden käännösten tuottamista ilman suuria viiveitä. (Paloposki 2007: 115, 120.)

1900-luvulla kustannustoiminnan keskeisimmäksi tekijäksi nousi liiketaloudellisuus, minkä seurauksena mm. viihdettä julkaistiin enemmän kuin aiemmin (Sevänen 2007b: 14). Vuosisadan alussa suomenkielistä kirjallisuutta ja suomennoskirjallisuutta kustannettiin saman verran (Sevänen 2007a: 384). Suomennokset kattoivat merkittävän osan kustannustuotannosta 1920-luvun lopulle asti. Vuosikymmenen lopulla suomennoskirjallisuuden määrä kuitenkin laski

Seväsen mukaan ”epätavallisen alhaiselle tasolle”. Syitä oli monia: mm. Bernin kansainvälinen tekijänoikeussopimus, talouslama, oikeistolaisuus ja sota-aika. (mt.: 393.)

Maailmansotien aikana kustannettiin klassikkoja sekä erilaista ajanviete-kirjallisuutta, mm. rikos- ja seikkailukirjallisuutta sekä romantiikkaa (Sevänen 2007b: 14, Sevänen 2007a: 390). Sota-aikana kirjojen kysyntä kasvoi, sillä kirjallisuuden kautta ihmiset pystyivät ottamaan etäisyyttä sodan tapahtumista. Suurin osa näistä kirjoista ei kuitenkaan ollut suomennoksia, sillä sotatilanteen vuoksi oli haastavaa pitää yllä suhteita muiden maiden kustantamoihin sekä kirja-agentteihin. (Sevänen 2007b: 17–18.) Konservatiiviseen ajankuvaan sopimattomat uusia virtauksia sisältävät tai muuten vain poikkeavammat teokset suomennettiin vasta talvisodan jälkeen (Rekola 2007: 427).

1940-luvulla suomennoskirjallisuuden osuus taas kasvoi. Kysyntää oli sen verran, etteivät kustantajat pystyneet vastaamaan siihen, minkä vuoksi kustannusosalalle tulikin paljon uusia yrittäjiä. Vaikka käännöskirjallisuuden suomentamisessa oli aktiivinen kausi, keskittyivät vanhemmat kustantamot edelleen kotimaiseen kauno- ja tietokirjallisuuteen, eikä käännöskirjallisuuteen. Uutta kirjavaa kustantajajoukkoa ohjasivat mitä erilaisimmat pyrkimykset ja tavoitteet, ammattimaisesta kustannustoiminnasta, taloudellisiin ja kulttuurillisiin. Osa heistä kustansikin viihteellistä käännöskirjallisuutta ”hetken kulutusta varten”. Toiset puolestaan halusivat laajentaa yritystoimintansa kattamaan myös kustannus- ja kirja-alan. (Rekola 2007: 428–429, 435.)

Seväsen mukaan suomennoskirjallisuus koki huippukautensa 1960- ja 1970-luvulla. Silloin suomalaiset lukijat kiinnostuivat siitä, minkälaista kirjallisuutta ulkomailla julkaistaan, ja suomennoksia arvostettiin. Tämän myötä useat kustantamot alkoivat kustantamaan käännöskirjoja osana erilaisia sarjoja, esim. maailman kirjallisuutta esittelevät sarjat. Painopiste siirtyi menneiden vuosisatojen ja vuosikymmenten klassikoista nykyajan maailmankirjallisuuteen. (Sevänen 2007b: 18.)

Nykyään maailmankirjallisuuden suomentamista ei pidetä niin tärkeänä. Kantolan mukaan on ollut vain joitain yksittäisiä mittavia käännösprojekteja. Klassikoiden suomentaminen ei silti ole riskialtista, sillä niiden myynti on pidemmällä aikavälillä varmempaa kuin esim. esikoisteoksen. (Kantola 2007: 319.) Nykyaikana kustantamot julkaisevat myös vieraampien kielten merkittäviä teoksia, joita kääntäjä on ehdottanut suomennettavaksi (Orlov 2004: 144). Kantola (2007: 322) nostaa esille silti sen, että ”[k]irjallisuuden klassikot ja niiden perilliset, jotka edellyttävät syventymistä, eivät tosin välttämättä sovi yhteen kulutuskulttuurin kanssa.”

4.2 Suomennoskirjallisuuden kielijakauma

Pääosa 1800-luvun jälkipuolella suomennetusta käännöskirjallisuudesta oli suomennettu skandinaavisista kielistä ja saksasta. Vuosisadan lopulla englannin kielestä suomennetun käännöskirjallisuuden määrä oli kasvanut lähes samansuuruiseksi. 1900-luvulla englannin osuus kasvoi edelleen, ja se ohitti aiemmin johtaneet skandinaaviset kielet ja saksan. 1930-luvulla englannin kielestä suomennettu käännöskirjallisuus kattoi jo lähes puolet kaikesta käännöskirjallisuudesta. Merkittävä osa siitä oli viihdekirjallisuutta. (Sevänen 2007b: 18.) Skandinaaviset kielet ja saksa olivat alun perin keskeisessä asemassa kirjamarkkinoiden suhteiden sekä kääntäjien kielitaidon vuoksi (Paloposki 2007: 107). Englannin ja anglosaksisen kirjallisuuden asema on pysynyt tuosta hetkestä alkaen vahvana, erityisesti viihteen parissa (Hellemann 2007: 388).

Sevänen mainitsee, miten suurin osa suomennoskirjallisuudesta on ”suurista länsimaalaisista kielistä (englanti, saksa, ranska, italia, espanja) sekä skandinaavisista kielistä ja venäjästä”. Lähtökielet ovat olleet samat jo 1850-luvulla, ja vain se, miten suomennoskirjallisuus jakaantuu näiden kielten välille, on muuttunut nykyaikaan tultaessa. (Sevänen 2007a: 388.)

Esimerkiksi muista länsimaaisista kielistä suomennetun kirjallisuuden määrä ei yllä englannin kielestä suomennetun kirjallisuuden lukuihin. Näin on ollut useampaan vuosikymmeneen. On tosin muistettava, ettei englannin kielestä suomennettu teos tarkoita automaattisesti sen kieli-alueen teosta, vaan kirja voi olla peräisin myös toisesta kulttuurialueesta. Englantia voivat käyttää muutkin kuin vain englanninkielialueen kirjailijat. (Sevänen 2007b: 21.)

4.3 Suomennettu saksankielinen kaunokirjallisuus

Pertti Lassila (2007) esittelee kattavasti artikkelissaan ”Saksankielinen kirjallisuus” suomennettua saksankielistä kirjallisuutta. Hänen mukaansa saksan kielestä suomennettujen teosten joukko on sekalainen, mikä johtuu siitä, että suomennettavia kirjailijoita ja teoksia ei ole järjestelmällisesti valittu (mt.: 99). Lassilan artikkelin pohjalta olen koonnut yhteen, mitä saksankielisestä kaunokirjallisuudesta on suomennettu ja minkälaisia aukkoja vielä on. Tarkkoja syitä ei toki yhden artikkelin perusteella voi muuta kuin arvailla, minkä vuoksi jaottelu on hieman keinoitekoinen, mutta se antaa yleiskuvan siitä, mitä saksankielistä kaunokirjallisuutta on suomennettu.

4.3.1 Kirjoja kansalle

Lassila (2007: 91) kuvailee, miten ensimmäiset 1800-luvulla suomennetut saksalaiset kirjat oli suunnattu kansalle. Teosten piti olla opettavaisia ja aihepiireiltään ongelmattomia. Näihin lukeutuikin esimerkiksi Berthold Auerbachin maalaiselämää romantisoivat teokset, jotka olivat

myös kaupunkilaisporvareiden mieleen. Hänen lisäksi kansalle sopi Paul Heyse, sillä hänen teoksissaan käyttämänsä kieli ei ollut vaikeaselkoista. Kansa ottikin hänen teoksensa hyvin vastaan, ja kirjailija oli suosittu. Heyse sai 1910-luvulla kirjallisuuden Nobel-palkinnon, mikä piti häntä pinnalla myös 1900-luvulla. Murteella kirjoittava Fritz Reuter kuvasi yhteiskuntakriittisissä teoksissaan myös tavallisen rahvaan ajatuksia. Reuterin luokkakonfliktia käsittelevä teos maattomista löysi samaistumispiintansa kautta lukijakuntansa myös Suomesta. (mt.: 95–97.)

Suosituilta kirjailijalta julkaistiin mielellään myös useampia teoksia. Näin kävikin Hans Falladan kohdalla, jolta julkaistiin ensimmäisen teoksen suosion vuoksi kolmen vuoden sisällä neljä teosta suomeksi. Uskon, että kustantajat saattoivatkin pitää yhteiskuntakriittistä Falladaa lupaavana, sillä ensimmäinen häneltä suomennettu teos julkaistiin vuosi alkuperäisteoksen ilmestymisen jälkeen. Ajanvietekirjallisuuden noustaessa 1900-luvulla nousi pinnalle myös Hedwig Courths-Mahler, joka on yhä kustannettujen teosten lukumäärien perusteella Suomen kustannetuin saksalaiskirjailija. Häneltä suomennettiin vuosien 1918 ja 1927 välillä yli 50 teosta. Koska kansainvälistä tekijänoikeuslakia ei vielä ollut, saattoi useampi eri kustantamo suomen- taa samasta teoksesta oman versionsa. (Lassila 2007: 99–100.)

Lassila (2007) kuvaa, miten sama opettavainen trendi ilmeni aikuisille tarkoitetussa kansankirjallisuudessa. Esimerkiksi Christopher von Schmidin teoksissa oli kristillisyyttä ja seikkailuhenkeä, mikä teki kirjoista jännittäviä ja viihdyttäviä. Hänen suosituimmaksi noussut teoksensa julkaistiin suomeksi 1847, ja sitä painettiin viiden painoksen verran – viimeisin vuonna 1888. Samoja aineksia yhdisteleviä teoksia ilmestyi myöhemmin monelta muultakin. Yksi näistä oli Franz Hoffmann, jonka lyhyitä kertomuksia julkaistiin 50 vuoden ajan yhteensä 29 kappaletta. (mt. 91–92.) Kuten esimerkeistä huomaa, lasten- ja nuortenkirjallisuuden klassikot ovat pitkäkestoisia, ja niistä otetaan lisäpainoksia. Sveitsiläisen Johanna Spyrin lastenkirjoja kustannetaan jo toista sataa vuotta, sillä ensimmäinen Spyr-suomennos oli Pikku Heidi, joka julkaistiin 1885. (mt.: 99.)

4.3.2 Uusia ajatuksia ja virtauksia kotimaiseen kirjallisuuteen

Kun kirjallisuuteen kaivataan uusia ideoita ja ajatuksia, on käännöskirjallisuus se, mistä niitä voi lähteä hakemaan. Käännöskirjallisuuden asemasta ja sen osuudesta ideoiden antajana käsiteltiin jo tarkemmin luvussa 2.1 Even-Zohar ja käännöskirjallisuuden asema. Myös saksankielistä kirjallisuutta on suomennettu siltä pohjalta, että Suomeen on haluttu uusia virtauksia, joita ei kotimaisessa kirjallisuudessa ole vielä ollut.

Heinrich Heinen runoja pidettiin Suomessa ajankohtaisina ja tärkeinä, sillä vaikka niissä olikin mukana ivaa, niissä oli myös toivomusta paremmin voivasta yhteiskunnasta, joka nousee entisen rippeille. Ensimmäinen Heine-suomennos on vuodelta 1860, mutta häntä suomennettiin ihan seuraavalle vuosisadalle saakka. Hänen runojaan oli luettavissa mm. lehdissä ja kokoomateoksissa. (Lassila 2007: 96–97.)

Jakob Wassermannin kirjoituksia suomennettiin hänen ajatustensa vuoksi. Kertomisen taito - esseeseen suomennettiin 1907, koska siinä koettiin kiinnostavaksi se, miten tunteet, omat tavoitteet ja elämäntuska kietoutuivat yhteen. Lassilan mukaan Wassermannin esseessä näkyy ”miten Richard Wagnerin musiikki vaikutti vuosisadan vaihteen saksalaiseen kirjallisuuskäsitykseen.” Esseen lisäksi Wassermannilta suomennettiin vuoteen 1944 mennessä yhteensä viisi romaania, joista ensimmäinen vuonna 1905 samana vuonna kuin alkuperäisteos. (Lassila 2007: 97.)

Arthur Schnitzleriltä suomennettiin näytelmiä ja proosaa. Hänen teoksissaan oli sukupuoli-suutta uusromantikkojen ja symbolistien arvostamalla tavalla, mitä ei juurikaan suomenkielissä kirjallisuudessa vielä ollut. Schnitzlerin Traumnovelle-teoksesta on olemassa kaksi suomennosta, vuodelta 1928 ja 1999. Ensimmäinen suomennos, ”Tohtori eksyy erotiikkaan”, on suomalaisen kustantajan nimeämä. Tarkoituksena on ollut saada teoksesta näin houkuttelevampi ja myyntivoittoisempi. Toinen suomennos, ”Unikertomus” julkaistiin, kun kirjasta tehtiin elokuvasoitus. (Lassila 2007: 97.)

4.3.3 Klassikot

Kuten jo aiemmin käännöskirjallisuuden asemaa kuvatessa mainitsin, on käännöskirjallisuus myös tärkeällä sijalla, kun nuoren kirjallisuuden valikoimaa kehitellään. Saksankieliset klassikot olivat tärkeitä jo yhtäältä kirjallisuuden valikoiman laajentamisessa, mutta alkuaikoina myös suomen kielen edistämisessä. Ihailluimman saksalaisen kirjailijan asema kuului Lassilan (2007: 92) mukaan alkujaan Friedrich Schillerille. Häneltä suomennettiin ensimmäiseksi runoja, mutta teatteri oli se, mistä hän tuli Suomessa tunnetuksi. Schillerin teatteria koskevat ajatukset sopivat yhteen fennomaanien kanssa. Hänen erityinen asemansa näkyy myös siinä, että myös Turussa, Viipurissa ja Helsingissä juhlittiin hänen syntymänsä 100-vuotisjuhlaa. Juhlaa vietettiin samaan aikaan yhdessä muun Euroopan kanssa, minkä koettiin yhdistävän Suomen muuhun Eurooppaan ja sivistyneisyyteen. Lisäksi Schillerin runojen saamista suomen kielelle pidettiin osoituksena siitä, että suomenkielinenkin runous yltää eurooppalaiseen runouteen. (mt.: 92–93.)

J. W. Goethe ei ollut vielä 1800-luvulla Suomessa niin menestyksekkäs kuin muualla Euroopassa. Määrällisesti katsottuna Schilleriltä suomennettiin hiukan enemmän kuin Goethelta, ja ensimmäinen Goethe-teos saatiin suomeksi vasta Goethen kuolinvuotena 1832. Hänellä ei esimerkiksi ollut yhtä hyvin näyttämölle sopivia draamoja kuin Schillerillä. Goethea pidettiin silti arvossa. Lassilan mukaan, ”Goethen katsottiin kuuluvan kestävimpään eurooppalaiseen kulttuuriperintöön, jonka saattaminen suomen kielelle oli verrattavissa Shakespearen kääntämiseen”. Goethelta onkin suomennettu proosaa, draamaa ja runoutta, ja klassikkoteoksia on myös uudelleensuomennettu ihan 1990-luvun loppupuolella. (Lassila 2007: 94–95, 98, 103.)

Lassila (2007: 98) kuvaa Hermann Hesseä yhdeksi ”1900-luvun kansainvälisesti menestyksekkäimmistä saksankielisistä kirjailijoista”. Ensimmäinen Hesse-suomennos saatiin neljä vuotta alkuperäisteoksen jälkeen, ja toinen kaksi vuotta myöhemmin. ”Arosusi” kustannettiin 1952, ja siitä on sen jälkeen otettu lukuisia lisäpainoksia. Yhdysvalloissa 1960-luvun lopulla opiskelijoiden parissa alkanut Hesse-innostus rantautui myös Eurooppaan ja Suomeen. Sen siivittämänä Hesseltä suomennettiinkin 1970-luvulla 13 uutta teosta ja kaksi uusintapainosta. (mt.: 98, 101.)

Thomas Mannia pidetään 1900-luvun tärkeimpinä kirjailijoina, ja Lassilan mukaan hänen teoksensa ”Buddenbrooks” on ”vuosisadan loistavimpia kirjallisia läpimurtoja”. Tästä huolimatta teosta ei kovin pian sen ilmestymisen jälkeen 1901 suomennettu, vaan siinä kesti lähes 25 vuotta. Mann sai kirjallisuuden Nobel-palkinnon 1929, mutta suurimmaksi osaksi muut hänen teoksistaan on suomennettu vasta toisen maailman sodan jälkeen. Vahvin asema Mannilla oli 1940-luvulta 1980-luvulle saakka, jonka aikana saatiinkin hänen keskeisimmät teoksensa suomeksi. (Lassila 2007: 98, 101.)

Toisen maailmansodan jälkeen suomennettiin Mannin lisäksi myös Günter Grassia ja Heinrich Bölliä. Ensimmäiseltä mainitulta on julkaistu vuoteen 1999 mennessä yhteensä 12 teosta suomeksi ja jälkimmäiseltä vuoteen 1993 mennessä 11 teosta suomeksi. Ensimmäinen Grass-suomennos oli Peltirumpu vuodelta 1961. Ensimmäinen Böll-suomennos oli ”Ei sanonut sanaakaan” vuodelta 1954, mutta hänen pääteoksensa ”Nainen ryhmäkuvassa” julkaistiin suomeksi samana vuonna kuin hän sai kirjallisuuden Nobel-palkinnon eli 1972. Grassia on suomennanut vuodesta 1979 alkaen Oili Suominen, joka on Lassilan mukaan suomennanut Grassin teoksia ”hyvin kirjailijan tahdissa”. Kahdeksantoista vuoden aikana häneltä on julkaistu kahdeksan Grass-suomennosta. Aiemmin mainittujen kirjailijoiden tapaan myös Grass on saanut kirjallisuuden Nobel-palkinnon, vuonna 1999. (Lassila 2007: 102–103.)

4.3.4 Vasemmistokulttuurin nousu: itäsaksalaisia kirjailijoita

Ensimmäinen Bertolt Brechtin teos julkaistiin suomeksi 1959. Hänestä tuli seuraavien vuosikymmenien aikana merkittävä kirjailija, jolta suomennettiin sekä lyriikkaa että näytelmiä. Lassila (2007: 102) mainitseekin ”Brechtin kirjallisuus- ja teatterikäsitykset vaikuttivat 1960-luvun kulttuuri- ja vasemmistoradikalismiin enemmän kuin kenenkään toisen kirjailijan”. Hänen vasemmistolainen eepinen teatterinsa jätti jälkensä myös Suomeen mm. Lapualaisoopperan muodossa. (mp.)

Lassilan (2007: 102) mukaan itäsaksalaisten kirjailijoiden suomentamisesta tuli ajankohtaista ja kiinnostavaa vasemmistokulttuurin nousun myötä. DDR:n kirjailijoita on valittu suomennettavaksi noin 1:5 suhteessa länsisaksalaisiin kirjailijoihin. Teosten lukumäärää tarkastellessa suhde on DDR:n kirjailijoiden kannalta entistä huonompi, sillä yli puolelta heistä on julkaistu vain yksi teos suomeksi. Itäsaksalaisen kirjallisuuden asema ei kuitenkaan ollut huono, sillä suomennettuihin DDR:n kirjailijoihin lukeutuivat Christa Wolf ja Christoph Hein, joilta ensiksi mainitulta oli suomennettu viisi teosta ja toiseksi mainitulta kolme. Myös parilta muulta itäsaksalaiselta kirjailijalta on suomennettu kolme teosta, Theodor Plivieriltä ja Anna Seghersiltä. Christa Wolf nousi enemmän pintaan vasta 1980-luvulla uusien suomennosten myötä. (mt.: 102–103.)

4.3.5 Suomennospuutteet ja -aukot

Lassila (2007: 96) nostaa esille sen, ettei saksalaista romantiikkaa ole juurikaan suomeksi luetavissa. 1800-luvulla sitä ei niinkään suomennettu, sillä mm. romantiikan pääideat eivät sopineet sen kanssa yhteen, mitä auktoriteettiasemissa olevat suomalaiset kirjallisuudelta odotti. Romantiikkaa ei ole nykyajalle tullessa kovinkaan paljon suomennettu, minkä vuoksi Lassilan saksankielisten romantikkojen puutelistalla on kaikkiaan 16 nimeä. Kahdelta listalta olevalta, Büchneriä ja Novalista on saatu suomeksi ensimmäistä kertaa vuonna 1984. (mt.: 96, 102.)

Lassila (2007: 96) mainitsee prosaisti Theodor Fontanen yhtenä yksittäisenä puutteena. Hänen teoksiensa sisällön ei koettu kiinnostavan lukijoita, sillä niissä ei ollut menneisyyden kaipuuta tai idealismia. Fontanelta on suomennettu tähän mennessä vain yksi teos vuonna 1924, mutta käännöstä ei pidetty niin onnistuneena, että siitä olisi otettu uusintapainoksia. (mp.)

Uudistavaa ja avantgardista kirjallisuutta suomennettiin vähän. Näin ollen Kafkalta, Musililta ja Brochilta ei ole juurikaan suomennettu, sillä tällaista kirjallisuutta ei pidetty myyvänä. Ensimmäinen Kafka-suomennos ”Oikeusjuttu” julkaistiin vuonna 1946, ja kokoomateos hänen

kertomuksistaan vuonna 1959. 1960-luvulta 1980-luvulle asti hänen teoksiaan saatiin suomeksi yhden ja saman kääntäjän kääntämänä. (Lassila 2007: 99–100.)

Saksankielistä runoutta on kustannettu vain vähän. Lassila (2007: 99) toteaaakin, että on monia kirjailijoita, joilta suomennettiin aikavälillä 1900–1939 vain runoja tai lyhyitä proosakatkelmia, ja monia kirjailijoita, joilta ei kustannettu mitään suomeksi. Suomennettu runous oli enimmäkseen vanhempaa lyriikkaa, eikä mukana ollut yhtä paljon modernia tai ekspressionistista runoutta. (mp.)

4.4 Aiemmat tutkimukset suomennetusta saksankielisestä kirjallisuudesta

Suomennettua saksankielistä kirjallisuutta on käsitelty aiemmin kahdessa pro gradu -tutkielmassa. Marjatta Helander (2021) on pro gradu -tutkielmassaan nimeltä ”Suomalais–saksalainen kirjallisuusvaihto 2015–2019” käynyt läpi, minkälaista saksankielistä kirjallisuutta on suomennettu ja minkälaista suomenkielistä kirjallisuutta on saksannettu kyseisen aikavälin aikana (Helander 2021: 1). Jo luvussa 3.4 Lyhyesti kustannuspäätökseen vaikuttavista tekijöistä mainittu Heli Lahti (2010) on pro gradu -tutkielmassaan ”Käännöskirjallisuuden kustannuspäätökset: viihde ja laatu kaunokirjallisuudessa” kustantajakyselyn lisäksi tarkastellut vuosien 2000 ja 2008 välillä suomennettua englanninkielistä ja saksankielistä kaunokirjallisuutta, ja sen jakautumista laatu- ja viihdekirjallisuuteen (Lahti 2010: 2, 52). Tässä luvussa esittelen lyhyesti 2000-luvulla suomennetun saksankielisen kirjallisuuden nykytilaa 2000-luvulla ja sen genrejakoa edellä mainittujen tutkimusten tuloksiin pohjautuen.

Helanderin tutkimusaineisto koostuu Suomen Kirjallisuuden vientikeskuksen Filin, Kansalliskirjasto Finna.fi:n tietokannoista sekä Goethe-instituutin hakupalvelusta (Helander 2021:1). Lahden aineisto koostuu Tilastokeskuksen Kulttuuritilastosta sekä englannin- ja saksankielisen kaunokirjallisuuden osalta Kansallisbibliografia Fennican julkaisutilastoista. (Lahti 2010: 2, 52.)

Vuosien 2015–2019 välillä on suomennettu 392 saksankielistä teosta (Helander 2021:31). Helanderin tutkimuksen mukaan 29,3 % kirjoista edustaa kertomakirjallisuutta. Kertomakirjallisuuden suurin yksittäinen genre on lastenkirjallisuus, mikä vastaa reilua kolmannesta. Lastenkirjallisuuden jälkeen aineistosta nousevat esiin psykologiset romaanit sekä jännitys-, rikollisuus- ja poliisikirjallisuus. (mt.: 31, 56–58) Myös Lahden tutkimusaikavälillä näkyy, miten paljon saksankielistä jännityskirjallisuutta ja viihdekirjallisuutta on suomennettu. Lahti mainitsee, miten jännityskirjallisuus voi myös lukeutua korkeatasoiseen kirjallisuuteen. Saksankielisillä

dekkarikirjailijoilla on hänen mukaansa ”vankka asema suomennetun kaunokirjallisuuden kentällä”. Viihteestä erityisesti romanttinen viihde on edustettuna. Esimerkiksi Gaby Hauptmanilta on aikavälillä 2000–2008 suomennettu kolme kirjaa. (Lahti 2010: 70–71.)

Lahden (2010: 69, 73.) mukaan klassikoilla on suurempi painoarvo saksankielisessä kirjallisuudessa, sillä 2000-luvun alussa huomattava osa suomennetusta saksankielisestä kirjallisuudesta on ollut klassikkokirjailijoita ja kirjallisuuden Nobel-palkinnon saaneita. Hän tosin arvelee yhdeksi syyksi sen, että saksankielisten nobelistien osuus on suuri. Mukaan lukeutuvat josin alaluvussa 4.3.3 Klassikot mainitut Heinrich Böll, Hermann Hesse, Thomas Mann, Günter Grass, Elfriede Jelinek ja Herta Müller. (mt.: 69–70.) Vuonna 2019 kirjallisuuden Nobel-palkinnon saanut Peter Handke on edustettuna Helanderin tutkimusaineistossa. Handkelta on suomennettu Helanderin tutkimusaikavälillä yhteensä kuusi teosta. (Helander 2021: 41.)

Saksan kielestä suomennetussa kaunokirjallisuudessa vallitsee Lahden (2010: 67) sanoin ”vanhan ja uuden välinen tasapaino”. Hän viittaa siihen, miten klassikkonimien rinnalla on myös uudempia kirjailijanimiä. (mt.: 67–68.) Klassikkonimiltä ei kuitenkaan Helanderin tutkimusaikavälillä juurikaan julkaistu ennen suomentamattomia teoksi, vaan keskiössä on enemmänkin uudet kirjailijanimet (Helander 2021: 42). Lahden tutkimuksessa uusia nimiä on erityisesti rikoskirjallisuuden ja romanttisen viihteen saralta, mutta varsinaisia saksankielisiä esikoisteoksia suomennetaan verrattain vähän. (Lahti 2010: 68, 71)

Kertomakirjallisuuden jälkeen suomennetuin saksankielinen kirjallisuuslaji, aikavälillä 2015–2019, on vajaalla neljänneksellä kuvakirjat, ja aikavälin käännetyin kirjailija onkin kuvakirjailija Stefanie Dahle, jolta on suomennettu 14 teosta. Paljon on myös käännetty antroposofista kirjallisuutta, johon lukeutuvat Rudolf Steinerin teokset. Suurin osa muusta suomennetusta saksankielisestä kirjallisuudesta lukeutuu Helanderin mukaan tietokirjallisuuden alle. (Helander 2021: 41, 56.)

5 Aineisto ja menetelmä

Tutkimusaineistoni koostuu suomalaisten kustantamojen edustajien kanssa keväällä 2022 käydyistä haastatteluista. Haastattelut olivat muodoltaan puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Puolistrukturoitu teemahaastattelu perustuu siihen, että on suunnitelma kysyttävistä asioista, mutta kysymyksille ei ole tarkkaa sanamuotoa tai järjestystä. Valitsin tämän haastattelumuodon, sillä se mahdollistaa joustavasti keskustelusta kumpuavien lisäkysymysten esittämisen, eikä sido haastattelua vain tiettyihin kysymyksiin. (Hirsjärvi & Hurme 2010: 48, 102–103.) Haastattelurunkoni oli jaoteltu taustatietoihin haastateltavasta ja kustantamosta, kustannusohjelmaan ja kustannuspäätökseen yleisesti kaikista kielistä sekä saksankieliseen kaunokirjallisuuteen. Haastattelurunko on myös tämän tutkielman liitteenä.

Haastattelukysymysten ideoinnissa käytin hyväksi Lahden (2010) kustantajakyselyssä olevaa kustannuspäätökseen vaikuttavien tekijöiden listaa, joka pohjautuu Paasosen (2001) tutkielman kustantajakyselyyn. Näiden lisäksi muut aihetta sivuavat aiemmat tutkimukset, eli Holstikko (2013), Silvennoinen (2014) ja Helander (2021), ja tutkimusaihetta koskeva kirjallisuus – eli kustannusala ja suomennetun saksankielistä kaunokirjallisuuden koskettava kirjallisuus – antoivat minulle ideoita haastattelukysymyksiin.

Haastateltavien rajauksessa käytin apunani Helanderin tutkielmassa olevaa taulukkoa saksalaisteosten suomalaiskustantajista, jotka olivat suomentaneet saksankielistä kirjallisuutta vuosien 2015 ja 2019 välisenä aikana (Helander 2021: 45–46). Tässä taulukossa esiintyminen tarkoitti, että haastateltavat kustantamot myös ovat julkaisseet saksankielistä kaunokirjallisuutta viime aikoina. Kaikki haastateltavani yhtä lukuun ottamatta olivatkin julkaisseet teoksia kyseisellä ajanjaksolla. Vain Kustannusliike Parkko ei esiintynyt Helanderin taulukossa, sillä sen ensimmäinen saksan kielestä suomennettu runoteos on julkaistu vuonna 2021.

Lähetin haastattelupyynnöjä erityisesti pienkustantajille, sillä niillä on useimmiten omat erikoistumisalueensa ja kiinnostuksenkohteensa. Vertailukohteen vuoksi lähetin myös parille suurkustantamoille haastattelupyynnön, josta yksi myös suostui osallistumaan haastattelututkimukseeni. Haastattelupyynnöjä tulin lähettäneeksi yhteensä kahdeksalle kustantamolle, joista viideltä sain myönteisen vastauksen. Jo ensimmäisessä yhteydenotossani kerroin minkälaisesta tutkimuksesta on kyse ja miten haastateltavien antamia tietoja tulisin käsittelemään. Painotin haastattelujen alussa, että kysymyksiin vastaaminen perustuu vapaaehtoisuuteen sekä lähetin haastateltaville täytettäväksi haastatteluosuustomuslomakkeen. Haastateltavia kustantamoita esittelen tarkemmin luvussa 6.1 Kustantamoiden esittely.

Kaikki haastattelut yhtä lukuun ottamatta toteutettiin Zoom-sovelluksen kautta, sillä sovellus mahdollistaa samanaikaisen kuva- ja ääniyhteyden sekä nauhoituksen. Nauhoitustyökalu antoi minulle haastattelijana täyden mahdollisuuden paneutua keskusteluun haastattelijan ja aktiivisen kuuntelijan roolissa ilman, että minun tarvitsi samaan aikaan tehdä tarkkoja muistiinpanoja. Hirsjärvi ja Hurme (2010: 92, 103) myös mainitsevat, että nauhoitus on aika tyypillistä teema-haastatteluille, joissa keskustelumainen ote on tärkeä. Viides haastattelu toteutettiin sähköpostihaastatteluna, jossa lähetin haastateltavalle haastattelurungon, jota olin jo käyttänyt muissa haastatteluissa. Jätin kirjalliseen haastattelurunkooni myös suluissa olevat mahdolliset esimerkit ja tarkennuskysymykset, joita olin käyttänyt tukena aiemmissa haastatteluissa, jotta haastateltava ymmärtäisi tarkemmin mitä kullakin kysymyksellä tarkoitin. Idea sähköpostitse toteutettavasta haastattelusta tuli Silvennoisen (2014) tutkielmasta, jossa hän oli haastatellut yhtä kustannustoimittajaa sähköpostitse.

Aineiston tarkempaa käsittelyä ja analyysia varten nauhoitettujen haastattelujen puhe litteroitiin eli purettiin tekstiksi. Litteroinnissa käytin yksinkertaista sanasanaista litterointitapaa, sillä sen tarkempi purkaminen ei ollut tutkimukseni kannalta välttämätöntä. Litteroinnin aikana haastatteluaineisto anonymisoitiin siltä osin kuin se oli tarpeellista.

Analyysissa annoin haastatteluaineiston esiin kumpuavien yhteisten havaintojen tai erojen vaikuttaa siihen, mihin keskityin. Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa kysymysten tarkoitus onkin johtaa keskustelua, minkä vuoksi koin analyysin yhteydessä mielekkääksi irrottautua tästä tekstitasosta ja haastattelua varten tehdystä kysymysten jaottelusta. Tämä myös näkyy analyysiosioni jaottelussa, sillä analyysiosion väliotsikot eivät vastaa yksi yhteen haastattelukysymysrunгон teemajaottelua.

Analyysiprosessissani huomioin aineistosta esiin tulevia yhteisiä havaintoja ja ristiriitaisuuksia. Yhdistän analyysissani omia huomioitani aiempiin tutkimustuloksiin, sillä se tuo siihen uusia ulottuvuuksia ja tekemällä siitä monisyisempää. Analyysissa kiinnitän myös huomiota siihen, minkälainen asema käännöskirjallisuudella on oman aineistoni perusteella sekä siihen, miltä Lefeveren kirjallisen kentän isäntien ja ammattilaisten toiminta näyttäytyy haastattelujeni perusteella.

6 Analyysi

Tässä luvussa keskityn haastatteluaineistoni analyysiin. Aluksi esittelen lyhyesti haastattelemani kustantamot ja niiden edustajat. Tämän jälkeen keskityn ensiksi vastaamaan kysymyseen, mistä kustantamot saavat tietoa saksankielisistä ja muunkielisistä teoksista. Tämän jälkeen esittelen kustannuspäätökseen vaikuttaviin tekijöitä. Kustannuspäätökseen vaikuttavien tekijöiden jälkeen kerron, minkälaiseksi kustantamot kokevat saksankielisen kirjallisuuden markkina-aseman. Viimeisin analyysilukuni alaluku käsittelee muita haastattelussa esiin nousseita aiheita, kuten suomennosten merkitystä ja pienkustantamon rajoja.

Jokainen haastateltava on antanut kirjallisesti luvan siihen, että hänen nimensä ja kustantamon nimen saa mainita tässä tutkimuksessa.

6.1 Kustantamoiden esittely

Haastattelin keväällä 2022 viisi kustantamoa, joista neljä oli pienkustantamoa ja yksi suurta kustantamoa. Haastattelemistani kustantamoista – Lurra Editions, Kustantamo Huippu, Faros, Kustannusliike Parkko ja Gummerus – jokainen on julkaissut saksankielistä kirjallisuutta. Kaikki haastattelemani henkilöt osallistuivat kustannuspäätöksen tekoon. Lurra Editions -kustantamosta haastattelin kustannuspäällikkö Arja Rinnekangasta, joka on vastuussa kustantamon kustannuspuolesta ja joka myös kääntää myös saksan kielestä. Kustantamo Huipusta haastattelin sen perustajaa Anne Kilpeä, joka on perustanut kustantamon asiateksteihin erikoistuneen käännöstoimistonsa yhteyteen. Faros-kustantamosta haastattelin Hannu Salmea, joka on historian tutkija ja kulttuurihistorian professori, ja jolle kustannustoiminta on harrastus. Runoilijalle, luovan kirjoittamisen opettajalle ja runoaktiiville Tommi Parkolle Kustannusliike Parkko liittyy runoaktivismiin. Kustantamossa Parkko vastaa kustannustoiminnasta ja toimittaa käännöksiä. Hän on aiemmin vetänyt Kustannusliike Nihil Interitiä, joka on julkaissut noin 15 käännöskirjaa. Yleiskustantamo Gummerukselta haastattelin Leenastiina Kakkoa, joka toimii suomenne-tun kaunokirjallisuuden toimituspäällikkönä. Hänen tehtäviinsä lukeutuu suomennetun kirjojen valinta mm. englannin-, espanjan-, italian- ja saksankielisiltä markkinoilta.

Haastattelemani pienkustantamot olivat selvästi erikoistuneet kukin erilaiseen kirjallisuuteen. Yhteistä niille kaikille kuitenkin oli se, että käännöskirjallisuudella oli merkittävä osuus niiden kustannusohjelmissa. Kustantamo Huippu on erikoistunut saksankieliseen nykykirjallisuuteen, mutta kustannusohjelmaan on kuulunut myös rikoskirjallisuutta. Faros-kustantamo sen sijaan on painottunut vanhempaan kirjallisuuteen, erityisesti 1800-luvun kirjallisuuteen. Kustannusohjelmassa on klassikkokirjojen lisäksi antiikin teoksia sekä tieteellisiä tekstejä. Lurra Editions

-kustantamo on erikoistunut proosateoksiin, ja kustannusohjelmassa on myös marginaalikirjallisuuden teoksia, joiden kirjoittajat eivät välttämättä ole kotimaassaankaan kovin tunnettuja. Kustannusliike Parkko on erikoistunut käännösrunouteen, ja kustannusohjelmassa on klassikkorunoilijoita, nykyrunoilijoita ja pohjoismaisia runoilijoita. Kustantamon kohdeyleisönä on runouden ”heavyuserit”, sillä teokset eivät ole helpoimmasta päästä. Kuten Lurra Editions -kustantamon ja Kustannusliike Parkon erikoistumisesta käy jo ilmi, että pienkustantamoilla on yleensä oma pieni lukijakuntansa, eikä tarkoituksena ole tuottaa kirjoja suurille yleisöille. Vertailukohtana toimiva suurempi kustantamo Gummerus on yleiskustantamo, joka julkaisee kotimaista ja käännettyä kauno- ja tietokirjallisuutta. Yleiskustantamon tarkoituksena on tuottaa kirjallisuutta kaikenlaisille lukijoille, ja kaunokirjallisuuden osalta genreihin lukeutuvat mm. nykykirjallisuus, rikoskirjallisuus, jännityskirjallisuus ja fantasia.

Kustantamot ovat julkaisseet käännöskirjallisuutta varsin laajasti eri kielistä. Kustantamo Huippu oli aineistoni ainoa kustantamo, joka oli julkaissut vain saksankielistä kirjallisuutta. Pienkustantamon erikoistuminen näkyy näin ollen myös lähtökielissä. Käännösrunouteen erikoistunut Kustannusliike Parkko on kustantanut teoksia, joiden lähtökieliä on ollut mm. englanti, espanja, italia, kiina, kroatia ja viro. Parkko kertoo, ettei osaa suurinta osaa niistä kielistä, joita hän toimittaa. Lurra Editions -kustantamossa teosten lähtökielinä on ollut mm. baski, englanti, espanja ja ranska. Faros-kustantamon teosten lähtökielinä on ollut mm. englanti, latina, mari, ranska ja ruotsi. Edellä mainituista kustantamoista Gummerus, Lurra Editions ja Faros ovat myös julkaisseet kotimaisia kirjoja.

Pienkustantamoiden pienimuotoisempi toiminta näkyi myös siinä, miten monta nimikettä vuosittain kustannetaan. Faros-kustantamo kustantaa vuosittain noin 3 tai 4 kirjaa, minkä voi Salmen sanoin vielä hyvin muun työn ohessa tehdä. Kolme kirjaa vuosittain tekee myös Anne Kilpi, joka on perustanut Kustantamo Huipun asiateksteihin erikoistuneen käännöstoimistonsa yhteyteen aputoiminenä. Lurra Editions -kustantamo sen sijaan julkaisee vuosittain 8–9 teosta. Yleiskustantamo Gummeruksella työskentelevä Leenastiina Kakko kertoo, että hän vastaa itse vuotuisin n. 20 teoksen ilmestymisprosessista. Kustantamolta julkaistaan vuosittain n. 120 kirjaa, joista noin 40 on käännöskirjaa.

Saksankielisen kirjallisuuden osuus vaihteli pienkustantamoissa. Siinä missä Lurra Editions -kustantamossa saksankielisen kirjallisuuden osuus on 90 % kaikesta kustantamon julkaisemasta, on esimerkiksi Faros-kustantamon tähänastisista 70 julkaisuista 15,7 % on alkuperältään saksankielistä. Kustannusliike Parkko on kustantanut tähän mennessä kymmenen teosta, ja niistä

yksi on alkuperältään saksankielinen. Vähemmän saksankielistä kaunokirjallisuutta julkaisee yleiskustantamo Gummerus, joka julkaisee vuotuisin yhden saksankielisen nimikkeen, jos sitäkään. Saksan asema pienenä käännöskielenä on nähtävillä erityisesti suurempien kustantamoiden kohdalla.

Kustantamot ovat suomentaneet teoksia mm. seuraavilta saksan kielellä kirjoittavilta kirjailijoilta Thomas Bernhard, Paul Celan, Hans Fallada, Kerstin Gier, Peter Handke, Heinrich Heine, Monika Helfer, Hermann Hesse, E. T. A. Hoffmann, Franz Kafka, Daniela Krien, Christine Lavant, Arthur Schnitzler, Jan-Philipp Sendker, Ludwig Tieck, Richard Wagner. Lisäksi yhden kustantamon julkaisulistalla on Ingeborg Bachmann.

Haastateltavistani kaikki yhtä lukuun ottamatta kertoivat osaavansa saksaa vähintäänkin välttävästi. Koska haastattelemani kustantamot olivat pääosin pienkustantamoja, nousee jo tässä vaiheessa selvästi esille se, että kustannustoiminta on enemmänkin sivutoiminta, harrastus tai aktivismin keino.

6.2 Mistä ideoita ja tietoa?

Kuvaan tässä alaluvussa mistä kustantajat saavat tietoa heitä mahdollisesti kiinnostavista saksankielisistä ja muun kielisistä teoksista. Varsinaiset perinteiset hankintakanavat tulevat esille alaluvun ensimmäisessä osassa. Näiden ohella monet kustantajat mainitsivat myös kääntäjän idean antajana, jota käsittelen tämän alaluvun toisessa osassa.

6.2.1 Perinteiset kanavat ja lähipiiri

Kaikkien haastateltavien mielestä oma lukeminen oli avainasemassa. Tämän lisäksi ideoita ja kimmokkeita siitä, mitä voisi julkaista, saatiin vaihtelevasti eri lähteistä. Perinteisten välittäjäverkostojen lisäksi ideoita ja ehdotuksia tuli omista harrastuksista, kollegoilta ja ystäviltä. Kustantajien oma lukeminen mainittiin myös Holstikon tutkimustuloksissa sisältyvän kustannustoimittajan työhön lausuntojen lukemisen rinnalla (Holstikko 2013: 18). Kaikki haastateltavat sanoivatkin lukevansa kirjoja itse.

Omassa aineistossani vain yksi kustantamo nosti esille kansainväliset kirjamessut. Tämä vaikuttaa ensi silmään eroavan huomattavasti aiemmista tutkimuksista. Tosin haastattelin suurimaksi osaksi pienkustantamoita, jotka eivät Paasosen tuloksissa arvioineet kirjamessuja kovin tärkeäksi tietokanavaksi, sillä niitä pitivät arvossa erityisesti suuret ja keskisuuret kustantamot (Paasonen 2001: 35–36). Kirjamessut mainitsikin aineistoni ainoa suorkustantamo. Tältä osin tulokseni vastaavatkin pitkälti sitä, mitä Paasosen tutkimustulokset esittävät.

Messujen lisäksi muissa aiemmissa tutkimuksissa scoutit ja agentit nousevat keskiöön. Yhdellä Silvennoisen haastatteleamalla kustantamolla onkin Amerikassa, Englannissa ja Ranskassa scoutteja, jotka raportoivat heille kiinnostavista kirjoista (Silvennoinen 2014: 47). Paasonen kuvailekin scoutteja palkituiksi tiedustelijoiksi (Paasonen 2001: 32). Näin ollen on aika ymmärrettävää, ettei haastattelemani pienkustantamot saa scouttien kautta tietoa sopivista kirjoista. Suurkustantamo Gummerus oli ainoa, joka mainitsi kaikki haastattelulomakkeessa mainitut kanavat – scoutit, agentit, ulkomaisen lehdistön/median sekä alkuteoksen kustantamon. Agentit mainitsi myös Kilpi Kustantamo Huipusta. Agenttien kautta hän saa tietoa saksankielisistä teoksista sähköpostiinsa uutiskirjeiden, tiedotteiden ja mainosten muodossa. Kilpi sanoo, että valikoimaa tulee ihan pyytämättäkin, eikä itse tarvitse nähdä vaivaa sen eteen. Holstikon tuloksissa käy tosin ilmi, että vaikka agenteilta tulee ideoita, niin ne harvoin johtavat myönteiseen kustannuspäätökseen (Holstikko 2013: 56).

Kansainväliset kollegaverkostot ovat yksi aineistoni tärkeimmistä idea- ja tietolähteistä. Haastateltavat kertoivat keskustelewansa kirjallisuudesta muiden alalla olevien kollegoidensa ja/tai kirjallisuudesta kiinnostuneiden ystäviensä kanssa. Tämä vastaakin pitkälti aiempaa tutkimusta. Lähipiirin merkitys nousee Paasonen tutkimuksessa erityisesti pienkustantamojen kohdalla esille (Paasonen 2001: 36). Kustantamon suhteet ulkomaalaiseen kustantamoon koettiin tärkeiksi, ja yhteistyösuhteista mainitsi parikin haastateltavaa. Kun vuosia on tehty yhteistyötä samojen saksalaisten, sveitsiläisten ja itävaltalaisen kustantamojen kanssa, syntyy kustantamoiden välille luottamussuhde. Lurra Editions -kustantamon Rinnekangas mainitsee, että tutut kustantamot tietävät, minkälaista kirjallisuutta hän kustantaa, ja ne voivat lähettää hänelle sähköpostitse ehdotuksia. Samalla tavoin hän voi lähettää viestin ja kysyä, onko mitään kiinnostavaa kirjaa. Yhteistyö auttaa saamaan kohdennetusti tietoa potentiaalisesti kiinnostavista teoksista. Ulkomaalaisen kustantamon ja suomalaisen kustantamon välisen yhteistyön merkitys tuli esiin myös Silvennoisen tutkimuksessa. Ulkomaalaisen kustantamon kustannusohjelmassa saattaa olla myös muita kirjoja, jotka sopivat suomalaisen kustantamon kustannusohjelmaan. (Silvennoinen 2014: 47.) Tästä mainitsi myös yksi haastattelemani pienkustantamo.

Oletan, että kustantamojen kanssa olevat yhteistyösuhteet ja muut kansainvälisiin kollegoihin liittyvät suhteet viittaavat myös alkuperäisteoksen ulkomaalaiseen kustantamoon. Alkuteoksen kustantamon aloite on johtanut Holstikon tutkimuksessa toiseksi eniten myönteisiin kustannuspäätöksiin (Holstikko 2013: 18). Yksi haastattelemani kustantaja mainitsi seuraavansa sosiaalisessa mediassa saksalaisia, itävaltalaisia ja sveitsiläisiä kustantamoja. Kustantamojen omat

viestintäkanavat tulivat mainituksi myös Holstikon tutkimustuloksissa, joissa suomalaiset kustantajat seurasivat ulkomaalaisten kustantamojen kotisivuja (mp.). Paasosen mukaan Saksan kirjallisuuden markkinointi on vähäistä, eivätkä kustantajat pidä sitä tehokkaana. Lisäksi pienkustantajat eivät välttämättä kuulu kielialueen kustantajien markkinointilistoille suurkustantamoiden tapaan. Oma aktiivinen etsintä on keskeistä, saipa markkinointimateriaaleja tai ei. (Paasonen 2001: 36–38.) Tämä näyttää pitävän paikkansa myös omassa aineistossani, sillä kustantamojen lisäksi seurattiin perinteistä mediaa (saksankielisiä lehtiä), uudesta saksankielisestä kirjallisuudesta raportoivaa verkkosivustoa sekä alan kirjallisuutta. Myös Parkko kertoo lukevansa runoista ja runoihin liittyvästä kirjallisuudesta. Hän saa sitä kautta ajatuksia, kuten ”tätä olis hauska saada suomeksi”. Saksankielisen kirjallisuuden tutkimus on hänen kohdallansa kielimuurin takana, sillä siitä on kirjoitettu vain vähän englanniksi. Kirjallisuusuutissivustot oli mainittu myös Holstikon tuloksissa (Holstikko 2013: 18). Paasosen tutkimuksen perusteella suuret ja keskisuuret kustantamon käyttivät alan lehtiä hankintakanavana useammin kuin pienkustantamot (Paasonen 2001: 35–36). Toisin oli omassa tapaustutkimuksessani. Salmi kertoo saavansa ideoita myös omista ”tutkimuksellisista harrastuksistaan”, joihin romantiikka – erityisesti varhaisromantiikka – lukeutuu. Näiltä osin omat kiinnostuksen kohteet antavat myös ideoita, mitä voisi kustantaa.

Siinä missä Holstikon (2013: 18) tuloksissa kustannuspäätöksen aloite ja idea tuli pääsääntöisesti kustannustoimittajalta, oli minun tuloksissani kääntäjillä suurempi vaikutusmahdollisuus aloitteiden tekijöinä. Jokainen pienkustantaja kertoi saavansa ideoita kääntämisen arvoisista teoksista myös kääntäjiltä ja kääntäjäkollegoilta. Parkko kuvailee Kustannusliike Parkkoa kääntäjälähtöiseksi kustantamoksi, mikä tarkoittaa, että kaikki ideat syntyvät kääntäjän ja kustantajan yhteistyönä. Tarkemmin kääntäjän asemasta ideoiden antajana ja kulttuurin asiantuntijana on seuraavassa alaluvussa.

6.2.2 Kääntäjä kulttuurin asiantuntijana ja ideoiden antajana

Kustantajilta kysyttiin, missä määrin he saivat ideoita ja ehdotuksia julkaistaviksi kirjoista suomentajilta ja lukijoilta. Kääntäjän osallisuus ideoiden antajana vaihteli aineistoni sisällä huomattavasti. Yhdessä ääripäässä oli kääntäjälähtöinen kustantamo. Toisessa ääripäässä harmiteltiin sitä, miten vähän kääntäjiltä ja lukijoilta saadaan ehdotuksia.

Vastauksissa nousi kuitenkin esille arvostus suomentajia kohtaa. Kääntäjät koettiin kielispesialisteina, ja yksi kääntäjä pääsääntöisesti käänsi kustantamolle vain yhdestä kielestä. Haastatteluaineistossani oli joitain poikkeuksia tähän, mm. keskenään läheisten kielten tai kielivariantin kohdalla, jolloin kääntäjä käänsi molemmasta suomeen.

Kustannusliike Parkko erosi suuremmin muista haastateltavista kustantamoista siinä, miten suurin osa teoksista oli saatu aloille kääntäjän aloitteesta. Kääntäjälähtöisyys näkyi siinä, että kääntäjät ehdottivat runoilijaa, minkä jälkeen aloitettiin tarkemmin ”haarukoimaan”. Runoilijan tietty teos tai aihe saattoi vaihtua lopulliseen päätökseen tultaessa, mutta aloite syntyi kääntäjältä. Parkko toikin esille sen, miten kääntäjät olivat kulttuuri- ja kielialueensa asiantuntijoita.

Toisessa pienkustantamossa suomentajan ehdotukset koettiin tärkeiksi, ja osa kirjoista oli syntynekin suomentajien ideoista ja aloitteista. Toki samaa tapahtui myös toiseen suuntaan. Kustantamo ottaa yhteyttä kääntäjiin ja antaa ehdotuksia. Kääntäjät seuraavat kielialueen kirjallisuutta, ja ne kääntäjät, jotka elävät suomennoksillaan, ”virittää näitä projekteja koko ajan eri kustantajien kanssa”, kertoo Salmi. Yksi kääntäjä oli esimerkiksi kysynyt kiinnostavista aiheista ja tehnyt ehdotuksensa sen perusteella.

Pienelle kielialueelle kääntäjät ovat tärkeitä. Tämä tulee esille myös Paasosen tutkielmassa. Kun kustantajat eivät oikein seuraa kielialueen kirjallisuusrintamaa, ovat kääntäjät niitä, jotka ehdottavat kiinnostavia kirjoja. Kääntäjät tuntevat kielialueensa kirjallisuutta paremmin kuin kielimuurin takana olevat suomalaiset kustantajat. (Paasonen 2001: 67–68.) Holstikon teettämän kustantaja- ja suomentajakyselyn tuloksissa toteutuneista suomennoksista silti vain neljäsosa suomennoksista oli kääntäjän alulle panemia. Suurin osa aloitteista tuli siis kustantajilta. Tulosten mukaan kääntäjiltä tulleita ehdotuksia hylättiin suurimmaksi osaksi kaupallisista syistä. (Holstikko 2013: 18–19.) Pienen kielen kirjallisuuden kustantamiseen sisältyy omat riskinsä.

6.3 Kustannuspäätökseen vaikuttavat tekijät

Kaikki haastateltavat osallistuvat kustannuspäätöksen tekoon. Suurimmalta osin heistä kaikki olivat myös yksin tai lähes yksin vastuussa lopullisen päätöksen teossa. Parissa haastattelemasani kustantamoissa kustantaja kääntää itse saksankielisen kirjan. Kustannuspäätösten tekoa kysyttäessä aika moni haastateltava, joka käytti freelancer-kääntäjää, huomioi myös kääntäjän mielipiteen teoksen kustannuspäätöstä tehdessä. Pienkustantamoiden haastatteluista kävi ilmi, ettei saksankielisen ja muun kielisen kirjallisuuden kustannuspäätökseen vaikuttavissa tekijöissä ollut eroja.

6.3.1 Kirjan sopivuus

Kirjan sopivuus ei juurikaan noussut keskeiseksi huomion aiheeksi haastatteluaiaineistossani. Tämä poikkeaa huomattavasti aiemmista tutkimuksista. Paasosen ja Lahden toteuttamissa kustantajakyselyissä pyydettiin kustantajia arvioimaan miten paljon teoksen soveltuvuus kustantamon linjaan vaikuttaa kustannuspäätökseen. Paasosen tutkimuksessa kaikki kustantamot – suuret ja keskisuuret sekä pienet kustantamot – pitivät sitä tärkeänä. Se olikin yksi tärkeimmistä kriteereistä. (Paasonen 2001: 43.) Myös Lahden tutkimuksessa kävi ilmi, että teoksen soveltuvuus vaikuttaa merkittävästi kustannuspäätökseen (Lahti 2010: 44). Tätä eroa ei voi yksinomaan selittää sillä, että kustantajakyselyissä eksplisiittisesti kysyttiin asian perään, sillä myös Silvennoisen suullisesti toteutetussa haastattelututkimuksessa nousee se esille. Molemmat kustannustoimittajat pitävät teoksen sopivuutta kustannusohjelmiinsa ja Suomen markkinoille tärkeänä kriteerinä (Silvennoinen 2014: 46).

Yksi syy sille, miksei kirjan sopivuus tullut esille aineistossani on ehkä se, että jos teos ei sovi kustannusohjelmaan, ei kustantamossa edes mietitä, että kustannetaanko teosta vai ei. Osasyynä tähän lienee myös se, että suurin osa haastattelemissa kustantamoista olikin pieniä kustantamoja. Kustantajat kertoivat, että saattavat kyllä julkaista jotakin, mikä ei niin sanotusti varsinaisesti ollut sitä, mihin he olivat omin sanojensa mukaan erikoistuneet, mutta jonka kokivat syystä tai toisesta tärkeäksi julkaista. Näitä olivat esimerkiksi akateemiset julkaisut.

Vain Salmi nosti erityisemmin esille sen, että hänellä päätöksen tekoon vaikutti kirjan sopivuus kustantamon omaan linjaan ja teoksen kiinnostavuus. Oman linjan hän määritteli syntyvän jo kustannetuista teoksista. Lahden tutkimuksessa mainittiin, että oman linjan noudattaminen on tärkeää huolimatta siitä, millä tavoin linja pysyy samana tai muuttuu ajan myötä (Lahti 2010: 44). Pienkustantajat pitäytyvät Paasosen (2001: 47) mukaan aika selkeästi omassa linjassaan, mikä antaa marginaalikirjallisuudelle mahdollisuuden tulla julkaistuksi, jos se osuu kustantamon linjan kanssa yhteen.

6.3.2 Laatu ja muut tärkeimmät tekijät

Haastateltavat olivat aika yksimielisiä siitä, että kustantajan pitää itse pitää kirjaa hyvänä ja laadukkaana. Laatua pidettiin tärkeänä jo siitä syystä, että mikäli alkuperäisteoksen teksti ei ole laadukasta, on sen suomentaminen vaikeampaa. Laadun ohella moni haastateltavistani myös mainitsivat jollain tavalla joko huomioivansa kirjojen kulttuurillisen arvon tai tekevänsä kulttuurityötä. Korkeakulttuuria edustavien kirjojen kustantaminen helpottaa myös apurahojen ja muiden tukien saamista. Toisaalta yksi kustantamo nimesikin kulttuurin välittämisen olevan

hänelle kustannustoiminnassa pääasia. Pienkustantamoiden kulttuurityöstä enemmän luvussa 6.5.2 Kirjojen ja suomennosten merkitys.

Aiemmissa tutkimuksissa on myös noussut esille, miten kirjan kulttuurinen ja taiteellinen arvo vaikuttaa kustannuspäätöksen. Holstikon yhteen kootuissa tuloksissa nousi esiin kirjat kulttuurinvälittäjinä sekä kulttuurisen arvon vaikutus päätöksen tekoon, mutta yksittäisten vastausten kohdalla näissä asioissa oli hajontaa (Holstikko 2013: 24). Paasonen tuloksissa kirjan klassikkoasemalla ei ollut suurta vaikutuseroa pienkustantamoiden ja niitä suurempien kustantamoiden vastauksissa (Paasonen 2001: 42–43). Lahden tutkimuksessa sen sijaan pienkustantajat painottivat kirjan klassikkoasemaa suuryrityksiä enemmän, mutta teoksen kulttuurista arvoa pitivät kaiken kokoiset kustantamot kustannuspäätökseen vaikuttavana tekijänä (Lahti 2010: 41–43).

Muissa kustannuspäätöksiin vaikuttavissa tekijöissä oli sitten jo hieman hajontaa. Yleiskustantamo Gummeruksen Kakko nosti esille sen, miten teosten mukaan vaikuttavien tekijöiden painotus vaihtelee. Suuryrityksenä he pohtivat, minkälainen mahdollisuus kirjalla on Suomen markkinalla ja mikä kirjassa vetoaa suomalaisiin lukijoihin. Myös aiemmissa tutkimuksissa suuryritykset ovat pitäneet teoksen läheisyyttä tärkeämpänä kuin pienkustantamot (Paasonen 2001: 44; Lahti 2010: 41). Yksi haastattelemani pienkustantamo mainitsi kirjan puhuttelevuuden olevan yksi tärkeimmistä kustannuspäätökseen vaikuttavista tekijöistä.

Holstikko (2010: 24) toteaa, että ”[s]uomennoskirjan toivotaan olevan jommasta kummasta ääripäästä, ajankohtainen tai ajaton”. Tämä tulee jo pienemmässä otannassakin ilmi, kun kaksi kustantajaa edustavat kahta eri linjaa ajankohtaisuuden ja ajattomuuden suhteen. Kumpikin piti sitä tärkeänä kustannuspäätökseen vaikuttavana tekijänä. Ajankohtaisuutta painottava kustantamo arvostaa sitä, että voi tuoda suomalaisille lukijoille sellaista uutta kirjallisuutta, jota ei paljon julkaista. Ajattomuuden kannalla oleva pienkustantamo nostaa esille sen, että haluaa teoksen olevan kaunokirjallisuutta myös pitempään. Näin ollen hän rajaa uutis- ja kausikirjallisuuden pois kustannusohjelmistonsa piiristä. Avoimeksi jää, miltä osin ajankohtaiset teokset ymmärretään uutis- ja kausikirjallisuudeksi. Holstikko (mp.) esimerkiksi näkee, että ajattomilla teoksilla viitataan usein taiteellisesti arvokkaisiin teoksiin, klassikoihin.

Kukaan haastatteleistani pienkustantamoista ei nostanut esille, että kirjasta tehtävä elokuva, peli tai muu vastaava asia vaikuttaisi kustannuspäätökseen. Kirjan ympärillä oleva ilmiö ei siis vaikuttanut lainkaan kustannuspäätökseen, mikä eroaa sekä Silvennoisen että Holstikon saamista tuloksista (Silvennoinen 2014: 48, Holstikko 2013: 20). Toisaalta haastateltavani olivat

pienkustantamoita, ja voikin olla, että käännösoikeuksien hintapyyntö on suurempi, kun teoksesta tehdään myös esimerkiksi elokuvaa.

Muita tärkeiksi koettuja tekijöitä oli se, mitä uutta kirja antaa suomalaiselle kirjallisuudelle sekä kirjan kulttuurinen merkitys. Nämä tekijät ovat joiltain osin ehkä hieman päällekkäisiä. Uuden tuominen olikin jo aiemmin hieman esillä jo Even-Zoharin kuvauksessa käännöskirjallisuuden asemasta polysysteemissä. Käännöskirjallisuuden kautta kirjallisuuteen saa tuotua uusia ideoita ja konsepteja (Even-Zohar 1990: 47). Tämän toi haastattelussaan esille myös Tommi Parkko. Hän pohtii kustannuspäätöstä siltä kannalta, että ”mitä annettavaa tällä on suomalaiselle runoudelle”. Se voi tarjota vaihtoehtoja ja tuoda uusia ilmaisullisia suuntia suomalaiseen runouteen. Parkon mukaan Suomen runous voi huonosti, jos on vain kansallista runoutta. Haastattelussa esiin tuodut ajatukset nivoutuvat aika hyvin yhteen Even-Zoharin ajatuksiin. Käännöskirjallisuuden kautta voidaan tuoda uusia asioita tuominen, joita kansallisella kirjallisuudella ei vielä ole omassa periferiassaan. Parkko näkee, että käännösten avulla suomalaisen runouden ja suomalaisten runoilijoiden tietoisuus muun kielisestä runoudesta vahvistuu niin, että se voi myös näyttäytyä suomalaisenkin runoilijan tuotannossa. Kirjojen ja suomennosten kulttuurisesta merkityksestä lisää myöhemmin luvussa 6.5.2 Kirjojen ja suomennosten merkitys.

Yksittäisiä esille nousseita, mutta omalle pienkustantamolle tärkeitä tekijöitä oli esimerkiksi kirjailijan valmius tulla Suomeen tekemään kirjailijakiertuetta. Näin kirjailija voi tuoda itseään ja kirjaansa näkyvästi esille. Pienkustantamolle, jolla ei ole suurta markkinabudjettia tämä on tärkeä osa pr-toimintaa, haastateltava kertoo. Tästä ja muista pienkustantamoiden kokemista rajoitteista lisää luvussa 6.5.3 Pienkustantamon rajat.

6.3.3 Lähtökielen ja -kulttuurin merkitys

Kysyin haastattelemiltani kustantamoilta, vaikuttaako lähtökieli ja -kulttuuri kustannuspäätökseen. Vastauksista käy esiin, että kielellä oli ja ei ollut merkitystä kustannuspäätökseen. Joiltain osin kielellä ei ollut suurta merkitystä sille, suomennetaanko teos. Toisaalta kieli oli se, jonka pohjalta lähdettiin ajattelemaan, mitä suomennettaisiin. Jälkimmäinen pätee erityisesti Kustantamo Huippuun, joka on erikoistunut vain saksalaisen kielialueen kirjallisuuteen. Myös Holstikon aineistossa esiintyi pienkustantaja, joka kääntää vain yhdestä kielestä. Holstikon tuloksissa kustantajat antoivat kuitenkin huomattavasti enemmän painoarvoa lähtökielelle kuin minun tuloksissani. (Holstikko 2013: 26.)

Haastattelemieni kustantamoiden lähtökieliä tarkastellessa tulee selväksi, että kielivalikoima on laajaa, ks. luku 6.1 Kustantamoiden esittely. Toisaalta suuri osa kustantamoista onkin erikoistunut kustantamaan käännöskirjallisuutta. Suuressa osassa vastauksissa käy lisäksi ilmi, että kustantamot haluavat julkaista jotain muuta kuin vain englanninkielistä kirjallisuutta. Tältä osin lähtökielellä ja -kulttuurilla voi katsoa olevan merkitystä myös kirjan valinnoissa. Yksi pienkustantamo kertoi haluavansa tieteen tahtoen vähän välttää englanninkielisen kirjallisuuden suomentamista. Kustantaja silti myönsi, että vuosien kuluessa englannista suomennetut teokset ovat varmaankin enemmistössä tosin vain 20 % osuudella eli ei kovin suurella marginaalilla. Pari kustantamoa oli kiinnostunut kääntämään teoksia myös sellaisista kielialueista, joista ei paljon suomenneta. Parkko kertoo, että tshekkiläistä runoutta on käännetty suomeksi vain yksi kirja ja norjalaista ei lainkaan. Runokustantaja pitääkin tshekin tilannetta tyypillisenä. Paasonen on osuvasti summannut yhteen, miten pienkustantajat keskittyvät seuraamaan valtavirran ulkopuolella olevia alueita (Paasonen 2001: 40).

Paasonen kustantajakyselyn tulosten mukaan yhdeksästä kustantamosta kahdeksan piti säännöllisesti yhteyttä Yhdysvalloissa oleviin kustantamoihin, seitsemän Pohjoismaissa ja Ranskassa sijaitseviin, ja kuusi Iso-Britanniaan ja Saksaan. Sen sijaan Latinalaisen Amerikan maihin piti säännöllisesti yhteyttä vain kaksi kustantamoa, Japaniin yksi ja Kiinaan ei yksikään. (Paasonen 2001: 37.) Seuratuimmat kieli- ja kulttuurialueet olivat suurille ja keskisuurille kustantamoille angloamerikkalainen, muu englanninkielinen, pohjoismainen ja ranskankielinen. Pienkustantajilla ne olivat angloamerikkalainen, ranskankielinen sekä muu slaavilainen tai balttialainen kulttuurialue. Muun slaavilaisen tai balttialaisen kieli- ja kulttuurialueen hyvät seurantaluvut perustuvat mitä todennäköisimmin pienkustantamoiden erikoistumiseen. (Paasonen 2001: 39–40.) Silvennoisenkin haastatteluissa myös kävi ilmi, että englannista tulevat lastenkirjat menestyvät parhaiten (Silvennoinen 2014: 46).

Teeman läheisyys suomalaisille lukijoille oli Lahden tutkimustuloksissa suurille ja pienille kustantamoille yksi tärkeä tekijä, kun kustannuspäätöksiä tehdään (Lahti 2010: 43). Tämä mahdollisuus samaistumiseen nousi esille myös yhden pienkustantajan puheessa. Teoksen teeman pitäisi puhutella ja olla kiinnostava. Samainen kustantaja kiinnittää huomiota siihen, mitä käännösoikeuksia myydään muihin Pohjoismaihin, sillä hän kokee, että suomalainen samaistuu samoihin asioihin kuin muut pohjoismaalaiset lukijat. Paasonen tutkimuksessa teeman ja maailman läheisyyden kokivat tärkeäksi erityisesti suuret ja keskisuuret kustantamot, eikä niinkään pienkustantamot (Paasonen 2001: 92).

Alkuperäisteoksen lähtömaalla oli hieman vaikutusta kustannuspäätökseen siitä näkökulmasta, onko lähtökielen maassa valtiollista organisaatiota tai muuta tahoa, joka tarjoaisi käännöstukea kirjan kääntämiselle ja kustantamiselle. Tukien tuomista eduista ja rajoitteista lisää luvussa 6.3.5 Tukien merkitys. Yksi kustantamo myös nosti esille sen, miten joidenkin kieliparien suomentajia ei vain ole. Suomentajan puute ei kuitenkaan estänyt myönteisen kustannuspäätöksen tekoa, vaan ns. harvinaisemmasta kielestä suomentamisen sijaan teos suomennettiin välikielen kautta. Samoin toimivat kenties myös Holstikon kustantajakyselyyn vastanneet kustantamot, sillä 24 vastaajasta 16 oli sitä mieltä, ettei suomentajan löytämisen vaikeus johda kielteiseen kustannuspäätökseen. (Holstikko 2013: 26.)

6.3.4 Kirjan ikä ja käännösoikeuksien hinta

Teosten ikää kysyttäessä tuli ilmi haastattelemini kustantamojen erikoistuneisuus. Siinä missä yksi kustantamo keskittyi nykykirjallisuuteen, keskittyi toinen vanhempaan kirjallisuuteen. Näin ollen kirjan ikä ei ollut yksittäinen vaikuttava tekijä, vaan vain erikoistuneissa kustantamoissa siihen kiinnitetään erityisemmin huomiota. Kirjojen ikä näkyy loppujen lopuksi myös lisenssoikeuksien hinnoissa – pitääkö käännösoikeuksista maksaa vai ei.

Käännösoikeuksien hinta ei noussut aineistossani keskeiseksi kustannuspäätökseen vaikuttavaksi tekijäksi. Yleiskustantamo Gummerus oli ainoa, joka totesi sen vaikuttavan päätöksenteoon. Tämä on tulos, joka eroaa huomattavasti aiemmista tutkimuksista. Käännösoikeudet ovat olleet keskeisiä suurten ja keskisuurten kustantamoiden sekä pienkustantamoiden kohdalla kustannuspäätöksissä Paasonen tutkimusaineistossa (Paasonen 2001: 92). Tätä tukevat sekä Lahden että Silvennoisen tutkimukset, joissa kustannustoimittajat ovat nostaneet käännösoikeuksien hinnat yhdeksi tärkeimmiksi julkaisupäätökseen vaikuttavista tekijöistä (Lahti 2010: 41; Silvennoinen 2014: 46). Runoja kustantava Parkko kertoo, ettei käännösoikeuksien hinnalla ole vaikutusta kustannuspäätökseen. Kun asiasta sovitaan, on jo pitänyt päättää, mitä runoja ottaa teokseen. Valinta on siis jo tehty aiemmin. Lisäksi hän toteaa, että käännösoikeuksien hinnan osaa yleensä myös arvioida.

Yksi huomioitava tekijä on se, että haastattelemistani pienkustantajista puolet teki kustannustoimintaa sivutoimisesti tai harrastuksena. Käännöstukien ja apurahojen merkitys oli suuri, eikä kirjoja voisi kustantaa, mikäli ei jotain tukea tai apurahaa saada. Tukien merkityksestä lisää seuraavassa alaluvussa. Yksi pienkustantaja kertoi, että hänellä on tietty kipuraja ennakosta. Käännösoikeuksien on sovittava siis tiettyyn budjettiin. Tästä mainitsi myös Silvennoisen haastattelema kustannustoimittaja – jos alkuperäisteoksen kustantamo pyytää liian suuren summan

käännösoikeuksista, kirjaa ei valita (Silvennoinen 2014: 46–47). Edulliset käännösoikeudet vaikuttavat kustannuspäätökseen myönteisellä tavalla myös Lahden tutkimustulosten mukaan (Lahti 2010: 42). Tämä tosin poikkeaa Paasonen tuloksista, joiden mukaan oikeuksien saannin helppous ei juurikaan vaikuta kustannuspäätökseen (Paasonen 2001: 42).

Enimmäkseen tekijänoikeusvapaita teoksia julkaisevan Faros-kustantamon Salmi tuo esille sen, että pienelle kustantamolle kynnys lähteä julkaisemaan uutta kirjallisuutta on iso. Käännösoikeuksien sopiminen, neuvottelut, rojaltien maksaminen ja myynnistä raportointi yms. sisältyvät siihen toisin kuin vanhemmissa, tekijänoikeusvapaisissa teoksissa. Mukaan siis lukeutuu muuta kuin vain sopimuksen allekirjoittaminen. Rojalteilla tarkoitetaan kirjan tekijänoikeuspalkkiota, joka on tietty prosenttimäärä jokaisen myydyn kirjan kappalehinnasta (Orlov 2004: 142). On myös muistettava, että kirjasta pitää maksaa sopimuksen mukainen ennakko ja käännöspalkkio ennen kuin kirjasta on myyty yhtäkään kappaletta.

6.3.5 Tukien merkitys

Tukien merkitys korostui tutkimusaineistossani. Yhtenä syynä saattaakin olla se, että suurin osa haastateltavistani oli pienkustantamoiden edustajia. Erilaiset apurahat ja tuet ovat tärkeitä oman toiminnan rahoittamisen ja jatkamisen kannalta. Tämä vastaakin pitkälti aiempien tutkimusten tuloksia. Paasonen tutkimuksessa käännöstukien saatavuus on erityisesti pienkustantamoilla suuri kustannuspäätökseen vaikuttava tekijä. Suurille ja keskisuurille kustantamoille käännöstuen saanti ei ole yhtä tärkeää. (Paasonen 2001: 42–43.) Lahden aineistossa teokselle myönnetty käännöstuki vaikuttaa kustannuspäätökseen kaiken kokoisissa kustantamoissa (Lahti 2010: 41).

On muistettava, että merkittävä osa haastattelemistani kustantamoista tekevät kustannustoimintaa sivutoimisesti ja eräänlaisena harrastuksena. Näin tekivät myös Lahden haastattelemat pienkustantajat (Lahti 2010: 41). Näin ollen pienkustantajilla on hieman erilaiset lähtökohdat ja toimintatavat kuin suuremmilla ja päätoimisilla kustantamoilla, vaikka tarkoituksena olisikin toiminnan jatkamisen turvaaminen.

Yksi kustantamo kertoi, että lähtömaan tarjoamat tukimuodot vaikuttavat vähän siihen, että suomennetaanko teosta vai ei. Tukimuodon olemassaolo antoi taloudelliset mahdollisuudet suomentaa teoksia, joita muussa tapauksessa ei olisi suomennettu. Näin ollen tukien saatavuus myös vähän rajaa sitä, miten paljon joistain kielistä suomennetaan. Toinen haastateltava kertoi, ettei esimerkiksi ole löytänyt Ranskasta tai Espanjasta vastaava tukimuotoa kuin esim. Saksan Goethe-instituutti ja Itävallan kulttuuriministeriö. Näin ollen espanjankielisten ja ranskankielisten klassikoiden rahoitus on ollut kustantamon oman myynnin ja Filin tuen harteilla. Vaikka

tukea onkin saatu, on esimerkiksi Itävallan saksasta suomennettu teos ollut tappiollinen. Tuet eivät siis kata kaikkia kirjan kustannuksia. Holstikko mainitsee, miten valtiollisten organisaatioiden tukien avulla etenkin pienet maat tukevat kääntämistä ja tekevät maataan tunnetuksi (Holstikko 2013: 23). Goethe-instituutin tuki tuli mainituksi useammassa haastattelussa. Instituutti onkin kotisivujensa perusteella tukenut vähintään neljää viidestä haastattelemaasta kustantamostani.

Yhdessä toisessa haastattelussa käy konkreettisesti ilmi se, miten apurahat ja tuet johtavat ja vaikuttavat siihen mitä kustannetaan. Kustantamo Huippu on kääntänyt saksankielistä rikoskirjallisuutta suomeksi, Goethe-instituutti on hänen mukaansa nykyään linjannut, ettei tue rikoskirjallisuuden kääntämistä enää muussa kuin poikkeustapauksissa. Tämä tarkoittaa sitä, ettei ole varmaa, saako rikoskirjallisuuden suomentamiselle enää tukea. Tästä syystä Kilpi on päättänyt keskittyä jatkossa saksankieliseen yleisproosaan. Hän nostaa esille myös, sen että tämä linjaus varmasti vaikuttaa myös muihin pienempiin toimijoihin ja että sillä on ”merkittävä osuus siihen millaiseksi toiminta muotoutuu”. Helanderin tutkimuksen mukaan Kustantamo Huippu ja Werner Söderström Osakeyhtiö ovatkin molemmat suomentaneet eniten saksalaista rikoskirjallisuutta (Helander 2021: 59). Tässä voi nähdä yhtymäkohdan André Lefeveren kirjallisuuden kentän vallanpitäjiin. Tukimuodot ja niitä myöntävät tahot voivat vaikuttaa siihen, mitä kirjallisuutta julkaistaan. Isännät, kuten tässä tapauksessa instituutit, voivat tukimuodoilla ja apurahoilla tukea tietynlaisen kirjallisuuden julkaisemista. (ks. Lefevere 1992.) Samalla ne myös sulkevat toisenlaisen kirjallisuuden tukimuotojensa ulkopuolelle. Ulkopuolelle suljettu kirjallisuus on sitä, mitä ei syystä tai toisesta tueta – tässä tapauksessa rikoskirjallisuutta. Paasonen tutkimuksessa kävi myös ilmi se, miten tuet rajaavat kirjallisuutta. Yhtä tukea ei myönnetä kirjallisuudelle, joka on julkaistu ennen vuotta 1950, mikä ohjaa kustantamot julkaisemaan uudempaa kirjallisuutta (Paasonen 2001: 45).

Kustantajat, kuten Salmi, arvostavat tukimuotoja, sillä ”ilman Filin olemassaoloa niinku tällaisia suomennoksia ei voisi olla yksinkertaisesti.” Sama näkyy myös Lahden tuloksissa, jossa yksi pienkustantaja on tarvinnut tukia ja apurahoja jokaisen käännöksen julkaisuun (Lahti 2010: 44). Aineistossani EU-tuki ei niinkään noussut puheenaiheeksi. Toisaalta Holstikon tutkimuksesta käykin ilmi, että kustantajat saattavat kokea EU-tuen haun hankalaksi ja aikaa vieväksi prosessiksi (Holstikko 2013: 23). Paasonen (2001: 71) pohtii myös, että käännöstukia ja apurahoja saaneista teoksista ja projekteista voisi tiedottaa enemmän, niin että lukijatkin löytäisivät ne.

6.3.6 Myyntimenestys kotimaassa ja Suomessa

Alkuperäisteoksen kotimaan hyvällä myyntimenestyksellä ei ollut vaikutusta siihen, kustannetaanko teos vai ei. Toisin on Paasonen tutkimustulosten perusteella suurissa ja keskisuurissa kustantamoissa (Paasonen 2001: 42). Haastattelemani kustantamot pitivät sitä aika merkityksellönä yksin jo siitä syystä, että kokivat lukijakuntien olevan erilaisia. Ne asiat mitkä vetoavat keski-Euroopan lukijoihin, ovat erilaisia kuin ne, jotka vetoavat suomalaisiin ja pohjoismaisiin lukijoihin. Tästä mainitsikin useampi haastateltava.

Haastatteluaineistostani kävi ilmi, ettei käännöksen odotetulla myyntimenestyksellä ollut suurta vaikutusta kustannuspäätökseen. Tämä poikkeaa selkeästi Holstikon tutkimustuloksista, sillä hänen aineistossaan se nousi kokonaistuloksissa tärkeimmäksi syyksi hyväksytylle kustannuspäätökselle. Kuitenkin myös Holstikon tutkimuksessa on vastaajia, jotka ovat sitä mieltä, ettei odotettavissa oleva myyntimenestys vaikuta lainkaan heidän päätöksentekoonsa. (Holstikko 2013: 20.) Yleiskustantamo Gummerus erottui pienkustantamoista siinä, että myyntimenestystä pidettiin aina olennaisena tekijänä. Kakko Gummerukselta ottaa esille myös sen, miten eri genreillä on erilaiset odotukset myynnin suhteen. Kaikille genreille yhteistä menestyksen mitta-asteikkoa ei ole. Moni pienkustantamoista myös toteaa, että teosten vastaanottoa on vaikea ennakoita. Arvosteluissa hyvin kehuttua teosta olisi voitu kuvata myös aivan toisin sanakäantein. Mikäli kyseessä on jatko-osa jostain hyvin myyneestä kirjasarjasta, voi sen vastaanottoa paremmin arvioida (Holstikko 2013: 20). Ensimmäinen kirja on jo saanut hyväksynnän ja sitä on pidetty hyvänä, minkä vuoksi voinee olettaa seuraavankin teoksen vastaanoton olevan suopea.

Haastateltavieni pienkustantamojen joukossa oli marginaalikirjallisuutta kustantavia kustantamoita. Niiden kustantamaa kirjallisuutta julkaistaan vain vähän, eikä teoksilla välttämättä ole lähtökielen ja -kulttuurin alueella – tässä tapauksessa saksalaisella kielialueella – suurta lukijakuntaa. Tästä syystä kustantajatkaan eivät oleta teoksiensa saavan suurta myyntimenestystä osakseen. Odotettavissa oleva myyntimenestys ei olekaan näille pienkustantajille, yhden haastateltavan sanoin, ”se motiivi julkaista”. Uskon, että kustantamojen kohdeyleisöllä ja erikoistumisella on vaikutusta siihen, minkälaiset myyntinäköymät niiden kirjoilla on.

Usealla kustantamolla on toiveita siitä, että kirja löytää lukijansa ja kustantamon toiminta voi jatkua vielä tulevaisuudessa. Ei ole tavatonta, että kirjoja kustannetaan edellisten kirjojen myynnillä. Kustannusliike Parkon tapauksessa kustannusjärjestys on myös suunniteltu siten,

että enemmän myyviä teoksia julkaistaan sopivissa väleissä, sillä niiden avulla voidaan rahoittaa edellisten teosten tappiot.

Yhden haastatteleman pienen kustantamon mukaan myyntiluvuilla on merkitystä, mutta teoksen on silti oltava kiinnostava ja kirjalle on löytävä lukijakunta myös Suomesta. Silvennoisen haastattelemat kustannustoimittajat kertoivat, että kustannusohjelmiin otetaan nykyisin vähemmän laatukirjoja, joiden myynnin odotetaan olevan vähäistä. Realiteettina on se, että myös taidekirjoille pitäisi saada ostajakuntaa, jotta sitä voisi kustantaa (Silvennoinen 2014: 48–49.) Lahden (2010: 43) mukaan hyvin myyvät kirjat mahdollistavat sen, että kustantamot voivat julkaista myös arvokkaita kulttuuriteoksia.

Paasosen mainitsee, että suuria kustantamoita ajavat turvallisen valinnan kriteerit, johon soveltuu hyvin angloamerikkalainen kaunokirjallisuus, jossa viihdekirjallisuudella on oma erityinen sijansa. Tällainen kirjallisuus vetoaa hyvin keskiarvolukijaan ja tuottaa parhaimmat myynnit. (Paasonen 2001: 66.) Turvallisen valinnan kriteereistä tarkemmin luvussa 6.5.3 Pienkustantamon rajat.

6.3.7 Palkintojen merkitys

Palkintojen merkitys vaihteli aineistossani. Yleisesti ottaen kirjan tai kirjailijan saamaa kirjallisuuspalkinnon ei koettu vaikuttavan suuresti kustannuspäätökseen. Tämä eroaa aiemmista tutkimuksista joiltain osin. Paasosen tutkimuksessa erityisesti pienkustantajien kohdalla kirjallisuuspalkinnoilla on vaikutusta (Paasonen 2001: 46). Lahden tutkimuksessa puolestaan palkinnot vaikuttavat erityisesti suurten ja keskisuurten kustantamojen päätöksenteossa. (Lahti 2010: 42.) Silvennoisen haastattelemat kustannustoimittajat kertovat, ettei ulkomaisilla palkinnoilla ole suurta merkitystä, mutta niitä seurataan silti (Silvennoinen 2014: 47). Toki pienkustantamoiden erikoistumisella ja omalla kustannuslinjalla on vaikutusta siihen, miten suuri vaikutus kirjallisuuspalkinnoilla voi olla kustannuspäätöksen tekoon.

Kirjallisuuspalkinnoilla on kuitenkin nähtävissä omassa aineistossani kaksi erilaista funktiota. Yhtäältä kirjailijan ja teoksen saamat palkinnot antoivat tukea sille, että kirjassa on jotain hyvää, mistä lukijatkin pitävät. Kirjailijan pääseminen kirjapalkintolistaukselle antoi erälle haastattelulleni myös sytykkeen tarttua kirjailijan kirjaan. Yhden haastateltavan kohdalla kirjailija oli ollut mielessä jo useamman vuoden ajan, mutta vasta palkintolistauksen jälkeen tarttui siihen. Tässä näyttäytyykin se, miten kirjallisuuskilpailujen ja -palkintojen seuraamisen myötä kustantajat voivat saada ideoita teoksista (Holstikko 2013: 18). Samoin on Nobel-palkintojen laita.

Lahden (2010: 77) mukaan kustannustoimittajat kiinnostuvat Nobel-palkitun kirjailijan tuotannosta. Yksi pienkustantaja käytti palkintolistoja hyödykseen myös suodattaessaan mielenkiintoisia saksalaisia kirjailijoita ja kirjoja. Saksankielistä kirjallisuutta julkaistaan vuosittain paljon, ja palkintolistojen kautta tulee esille teoksia, joita lähtömaassakin arvostetaan.

Toinen haastateltava toi eri yhteydessä esille myös sen, miten kirjailija, jolta ei ole vielä mitään julkaistu suomeksi on kuin tyhjä taulu. Näin ollen kirjailijan ansioituneisuudesta voi luoda kirjailijasta mielikuva ja saada ihmiset kiinnostumaan kirjasta ja teoksesta. Uskon, että ansioituneisuus on pieni markkinointietu. Lisäksi apurahoja myöntäville tahoille on mielekästä kertoa, että kirjailija ja teos on saanut palkintoja. Vaikka kirjallisuuspalkinnoilla on vaikutusta Lahden mukaan siihen mitä kustantajat julkaisevat, kustantajat eivät silti koe, että kirjallisuuspalkinnot edistäisivät teosten myyntiä (Lahti 2010: 77). Haastatteleman *Lurra Editions* on esimerkiksi kääntänyt nobelisti Peter Handken kirjoja jo ennen kuin hän sai kirjallisuuden Nobel-palkinnon. Helanderin tutkimuksen mukaan *Lurra Editions* onkin julkaissut yhtä kirjaa lukuun ottamatta kaikki tähän asti Handkelta suomennetut teokset.

Kirjallisuuskentän palkintoja myöntävät tahot lukeutuvat Lefeveren teorian mukaan kirjallisen kentän isäntiin, jos kyseessä on instituutio tai media. Näin ollen kansallisille kirjallisuuspalkintolistoille yltävien kirjailijanimien voisikin katsoa edustavan sitä jotakin, jota kielialueen isännät ja ammattilaiset arvostavat sillä nimenomaisella hetkellä.

6.3.8 Kirjailija vai teos?

Kuten jo johdannossa kerroin, on saksan kielestä käännetty aika hajanaisesti erilaisia teoksia ja kirjailijoita. Tästä syystä kysyinkin haastateltavista, onko heidän kustannuspäätöksessään enemmän painoarvoa kirjailijalla vai teoksella. Tätä ei ole aiemmissa kustantajakyselyissä näin suoraan käsitelty.

Saamani vastaukset olivat aika hajanaisia. Yhtäältä itse teosta pidettiin tärkeänä. Toisaalta toisten kustantamoiden kohdalla kirjailija itsessään oli se, minkä pohjalta pohditaan, mitä voisi kustantaa. Loppujen lopuksi teos on ratkaisevin, sillä siitä tehdään kustannuspäätös. Kun yhtä yksittäistä teosta suomennetaan, on syynä sen merkittävyys ja keskeinen asema. Parkko nostaa esimerkiksi T. S. Elliotin ”Joutomaan”, joka on hänen mielestään ”anglosaksisen kirjallisuuden tärkein yksittäinen teos”.

Haastatteleman kustantajat tekevät kustannuspäätökset kirjakohtaisesti, mutta yhdeltä kirjailijalta kustannettaisiin mielellään useampi kuin vain yksi teos. Orlov ottaakin esille sen, miten

merkittävää hyvän kirjailijan löytäminen on. Suomalaisesta kustantamosta tulee kirjailijan optiokustantamo, jolle ensimmäisenä tarjotaan seuraavia kirjoja käännettäväksi ja kustannettavaksi. (Orlov 2004: 143.) Syy useamman teoksen julkaisuun löytyy siitä, että lukijat hyvän kirjan jälkeen tutustuvat mielellään kirjailijan muuhun tuotantoon (Ekholm & Repo 2010: 119). Vaikka kirjailijalla olisikin hyviä teoksia, mikäli uusiin teos ei vakuuta, sitä ei julkaista. Tätä mieltä oli useampikin kustantamo. Parkko kertoo, että runouden kohdalla runoilijan on oltava kiinnostava, sillä runoilijan pohjalta aletaan pohtimaan, missä ”hänen [runoilijan] ilmaisunsa ikään kun olis sillä tavalla kaikkein kiinnostavimmillaan”. Vain harvoissa tapauksissa on yksilöitävissä ne teokset, joita pidetään runoilijaa tärkeämpinä.

Kukaan haastateltavistani ei maininnut kirjailijan tunnettavuutta jostain muusta yhteydestä vaikuttavan siihen, että hän ottaisi kirjailijan teoksia kustannettavakseen. Toisin on ollut Holstikon aineistossa, jossa kirjailijan kiinnostavuus on nostettu erikseen vielä esiin yhtenä vaikuttavana tekijänä (Holstikko 2013: 25).

6.4 Saksankielisen kirjallisuuden markkina-asema

Haastattelukysymyksiini lukeutui myös kysymys siitä, minkälaiseksi haastateltava koki saksankielisen kirjallisuuden markkina-aseman. Vastaukset vaihtelivat kustantamon mukaan. Jotkut pitivät asemaa hyvänä, toiset heikkona. Yksi haastatteleva pohti myös käänöskirjallisuuden asemaa Suomessa näin 2000-luvulla. Medioissa on hänen mukaansa keskitytty pitkälti vain suomalaisiin kirjailijoihin ja suomalaiseen alkuperäiskirjallisuuteen.

Toinen haastateltava näkee, että ihmiset alkavat nykyään herätä siihen ajatukseen, että voisi tutustua ”maailmankirjallisuuteen laajemminkin kuin vain siihen pohjoismaiseen ja sitten englannista suomennettuun”. Toisaalta juuri pohjoismaat ja länsimaalainen kirjallisuus englannin kielestä on se, mistä kustantajat suomentavat, koska kirjan lähtökulttuuri on tuttua suomalaisille lukijoille (esim. Paasonen 2001). Kustantajista useampi kokikin, että saksankielinen kirjallisuus on nimenomaan enemmän suomennettujen lähtökielten varjossa. Kaksi kustantajaa nosti esille ranskan eräänlaisena viiteryhmänä tai vertailukohtana, koska saksankielisen kirjallisuuden myynti on samalla tasolla ranskankielisen kanssa. Yksi pienkustantaja mainitsee lisäksi, miten saksankieliseltä kirjallisuudelta odotetaan eri asioita kuin italialaiselta tai espanjalaiselta kirjallisuudelta.

Kilpi on huomannut kustantamiensa kirjojen vastaanottoa seurattessaan, etteivät kirjan lukijat omien sanojensa mukaan ole pitkään aikaan lukeneet mitään saksasta suomennettua. Suomalaiset lukijat eivät etsimällä etsien hae saksasta suomennettua kirjallisuutta luettavakseen. Jotta

tällaiseen tilanteeseen päästäisiin, pitäisi kustantajien mielestä markkinoille saada laajempi valikoima saksankielisiä kirjailijoita, jotta he voisivat erottua tämän kielialueen edustajaksi. Toinen kustantaja, Rinnekangas toi myös esille sen, että lukijoiden mielipiteet ja oletukset saksankielisestä kirjallisuudesta syntyvät niistä saksan kielellä kirjoittavista kirjailijoista ja kirjoista, joita he tuntevat. Paasosen (2001: 43) viittasikin omassa tutkimuksessaan lyhyesti kirjallisuuskuvaan, joka lukijoille muodostuu jo suomennettujen teosten pohjalta. Lassilan (2007: 103) mukaan nykyajan suomalaisten ymmärrys saksankielisestä kirjallisuudesta pohjautuu pitkälti Heinrich Bölliin ja Günter Grassiin.

Suomennosaukot nousivat puheeksi myös haastatteluissa. Suomennosaukkoja on ollut erityisesti romantiikan osalta (Lassila 2007: 96). Näitä jo Lassilan mainitsemia romantiikan aukkoja onkin mm. haastattelemani Faros-kustantamo yrittänyt paikata. Parkko mainitsee, ettei saksankielisestä nykyrunoudesta tiedetä oikein mitään. Tämä onkin yksi syy sille, miksi hän haluaa sitä kustantaa. Lisäksi ”sodan jälkeisen runouden tunnettavuus on aika huonoa”. Yksi haastattelemani pienkustantaja mainitsee, miten jo suomennetuista klassikoista otetaan uusintapainoksia ja uudelleensuomennoksia, mutta osaa avaintöksistä ei ole vielä suomeksi saatavilla. Pari kustantajaa myös nosti esille sen, miten he välttelevät tiettyjen aihepiirien suomentamista. Näistä yksi on toinen maailmansota, josta on suomennettu jo paljon.

Suomennosaukot voi tosin nähdä myös positiivisesta näkökulmasta. Salmen sanoin on mahdollisuus kustantaa ”huikeita teoksia” ja ”on monia klassikoita, jotka odottaa yhä edelleen julkaisemistaan”. Tämä tekeekin kustantamisesta kulttuuritoimintaa, ja antaa pienillekin toimijoille mahdollisuuden vaikuttaa konkreettisella teoilla suomennosaukkoihin tuomalla saksankielistä kaunokirjallisuutta suomeksi. Tämä halu näkyi koko aineistoni osalta, sillä useampi kustantaja mainitsi pyrkimyksensä vaikuttaa tilanteeseen – omalla panoksellaan.

6.5 Muut esille tulevat asiat

Varsinaisen kustannuspäätökseen vaikuttavien tekijöiden lisäksi kysyin haastateltaviltani myös kustantamoiden käyttämästä kääntäjästä. Tässä alaluvussa esittelenkin kustantamojen kääntäjäsuhdetta sekä kerron muista haastatteluiden aikana esille tulleista asioista.

6.5.1 Työparina tuttu kääntäjä

Haastatteluissa kävi ilmi, että kun yhteistyö suomentajan kanssa on sujunut hyvin, niin kustantamo saattaa lähestyä kääntäjää toisella idealla tai ehdotuksella siitä, mitä kääntäjä voisi seuraavaksi suomentaa samaiselle kustantamolle. Kaikissa kustantamoissa käytettiin freelancer-

kääntäjiä, mikäli kustantamossa ei ollut henkilöä, joka itse kääntäisi teoksia vieraasta kielestä suomeksi. Parissa kustantamossa haastattelemani olivat itse vastuussa jostain kieliparista.

Pitkäjänteistä yhteistyötä arvostetaan. Yksi pienkustantaja kertoikin, että sama suomentaja on tehnyt heille käännöksiä jo vuosien ajan. Pitkällä yhteistyöllä on myös muita etuja. Kustantajat oppivat tuntemaan kääntäjän ja osaavat kohdennetummin ehdottaa kääntäjälle töitä, joista hän olisi kiinnostunut. Silvennoisen tutkimuksessa käy myös ilmi, että kustantajat valitsevat kääntäjän aiemman yhteistyön perusteella (Silvennoinen 2014: 51).

Kustantamoissa kuunnellaan myös kääntäjän mielipidettä, kun kustannuspäätöstä tehdään. Valittavaksi ei tule kirjaa, joka ei vakuuta kääntäjää. Jos kirja ei miellytä kääntäjää, niin silloin etsitään kääntäjälle paremmin sopiva kirja. Suomentajan omat kiinnostuksen kohteet ja erikoistumiset näkyivät myös aineistossani, ja erikoistumisen pohjalta tehdään myös ehdotuksia. Tämä vastaakin Silvennoisen tuloksia (Silvennoinen 2014: 51).

Koska runojen kääntämisessä on omat piirteensä ja erityisyytensä, arvostaa runoteosten kustantajana Parkko sitä, kun voi kääntäjien kanssa käydä käännöstä yksityiskohtaisesti läpi. Käännöksen yksityiskohtainen läpikäynti kuuluukin kirjan toimitusprosessiin (Silvennoinen 2014: 56). Kääntäjän on hyvä tietää runoudesta tai olla itsekkin runoilija. Koska runouden suomentaminen vaatii erilaista ajattelua, lienee ymmärrettävää, että yhteistyötä mielellään jatketaan. Kustantajan ja kääntäjän työparimaisesta työskentelytavasta mainitsivat myös Silvennoisen haastattelemat kustantajat ja kääntäjät. Molemmat osapuolet arvostavat, kun yhteistyö pelaa. Suomentajat nostivat esille mm. kustantajan kanssa käydyt ”[y]hteiset pohdinnat ja sanavalintojen ’pallottelu’ edestakaisin”. (mt.: 55, 60.)

Tutun kääntäjän käyttäminen näkyy myös Helanderin tutkimuksessa, sillä vuosien 2015 ja 2019 välillä 144 kääntäjää tai kääntäjätiimiä suomensi yhteensä 392 teosta. Keskiarvon perusteella kääntäjät ja kääntäjätiimit olivat siis suomentaneet enemmän kuin vain yhden teoksen tutkimusaikavälillä. Kolme eniten suomentanutta kääntäjää oli suomentanut peräti 26 % kaikesta aikavälin aikana julkaistusta saksalaisesta kirjallisuudesta. (Helander 2021: 50.)

6.5.2 Kirjojen ja suomennosten merkitys

Kaksi haastateltavaa nostivat haastatteluissaan esille myös sen, miten heidän kustantamiensa teosten kohdeyleisö ei ole vain tässä ja nyt. Lukijoita ovat myös tulevat sukupolvet, jotka eivät välttämättä ole vielä syntyneet. Kustantaja ei siis julkaise kirjaa vain nyt ja ”tätä päivää varten”, vaan tehdäkseen kulttuurisia tekoja ja tarjotakseen kirjoja myös tulevaisuuden lukijoille. Salmi

näkee kestäväää arvoa ja pysyvää merkitystä siinä, kun kirjoja julkaistaan ensimmäistä kertaa suomeksi. Rinnekangas pitää tärkeänä, että Nobel-palkitun Handken teoksia on mahdollisimman paljon myös suomeksi saatavilla, sillä hän kuuluu maailmankirjallisuuteen, ja on sen johtavia nimiä. Lurra Editions onkin kustantanut kuudesta Handken teoksesta viisi (Helander 2021: 41). Salmi nostaa lisäksi esille sen, että kustantamon kirjat voisivat olla kirjastossa myös sadan vuoden päästä.

Tämän lisäksi tuli parin haastateltavan kanssa puheeksi myös se, miten tärkeitä suomennokset ovat. Ne ovat tärkeitä, koska lukijat ymmärtävät kirjan eri tavalla silloin, kun he lukevat sitä omalla äidinkielellään. Kirjan lukemiseen voi keskittyä eikä lukeminen ole välttämättä niin pin-tapuolista kuin vieraalla kielellä lukiessa. Parkko kertoo, miten suomennoksilla myös vieras-kielistä runoutta saadaan lähestyttävämmäksi suomalaisille. Kynnys lukea runoutta alenee, kun se on suomeksi ja sitä ymmärtää paremmin.

6.5.3 Pienkustantamon rajat

Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastattelemani henkilöt toimivat kustantamoissa, joita voi henkilömäärän perusteella nimittää pienkustantamoiksi. Pienkustantamoilla on erilainen asema kustannuslallalla kuin sitä suuremmilla kustantamoilla. Tämä näyttäytyy mm. siinä minkälaisia mahdollisuuksia kustantamoille tulee tiedotukseen, markkinointiin sekä myyntiin.

Haastatteluista pienkustantamon rajat tuli kolmen kustantamon kohdalla esille erilaissa yhteyksissä. Esimerkiksi siinä, miten pienillä kustantamoilla on vaikeuksia saada kirjojaan kirjakaup-paketjuihin. Kirjakaupat eivät välttämättä hyväksy yhtään kirjaa koko vuonna – ei edes alen-usmyynteihin. Isommilla kustantamoilla on suhteita ja enemmän valtaa saada kirjansa näky-vämmälle paikalle. Tämä lopulta heijastuu myös siihen, mitkä kirjat ja kirjailijat ovat tunnettuja Suomessa. Kirjakaupan hyllyillä ja lehdissä esillä oleva saksankielinen kirjailija saatetaan tun-nistaa nimeltä. Toisin kuin kirjailija, jonka nimeä ei näe missään. Yksi pienkustantamoista var-maan painottaa kirjailijakiertueen tärkeyttä nimenomaan näkyvyyden ja tietoisuuden lisäämi-sen vuoksi. Toinen kustantaja kertoo, miten aiemmin kirjan sai myös kirjakerhon katalogiin, mutta nyt ei enää. Taustalla voi olla se, miten kirjakauppojen ja välittäjien sekä tietenkin luki-joiden mieltymykset ovat muuttuneet. Vanhempi käännöskirjallisuus ei enää ehkä kiinnosta sa-malla tavalla kuin ennen.

Alkuperäisteoksen ulkomaalainen kustantamo saattaa myös olla suopeatpi suurempaa kustan-tamoa kohtaan jo omien odotustensa vuoksi. Pienkustantamo tuo mukanaan omat puolensa, mm. rajoittuneemmat mahdollisuudet tuoda kirjailijaa ja kirjaa tunnetuksi vieraalla alueella.

Neuvotteluissa sillä mitä kustantaja voi tarjota on merkitystä, kertoo yksi pienkustantaja. Teoksen ja kirjailijan saamat palkinnot ja muut tunnustukset voivat saada alkuperäisteoksen kustantamon asettamaan tietyt odotukset teoksen ulkomaalaisista kustantamoista, käännösoikeuksien hinnoista sekä pr-toiminnasta.

Paasosen tutkimuksessa nousee jo valintaperusteissa esille pienkustantamon ja suurempien kustantamoiden välinen ero. Suuremmat kustantamot turvautuvat enemmän ns. turvallisen valinnan kriteereihin kustannuspäätöstä tehdessä kuin pienet. Paasosen mukaan näitä turvallisen valinnan kriteerejä ovat mm. ”aiempi menestys, tunnettuus, läheisyys sekä kustantajakollegan suositukset”. (Paasonen 2001: 47.) Taloudellinen menestys on keskeistä suurille ja keskisuurille kustantamoille, minkä vuoksi ns. riskikirjallisuuden eli – kirjallisuuden, joissa on enemmän riskejä liittyen esim. kirjailijan tuntemattomuuteen ja teeman kaukaisuuteen – julkaiseminen jää pienkustantamoiden harteille. (mp.)

Pienkustantamon etuna tosin pidetään sitä, että se voi erikoistua kustantamaan tietynlaista kirjallisuutta. Näin ollen pienempien kustantamoiden valikoima vastaa erilaisten kohdeyleisöjen tarpeita. Tämä tulee esille siinä, miten haastateltavat kuvasivat minkälainen kustannusohjelma ja kohdeyleisö heillä oli. Marginaalikirjallisuuteen lukeutuvan teoksen ja lukijakunnan löytämisessä voi silti kestää aikansa. Etenkin, jos ja kun pienkustantamoiden teosten markkinointi- ja tiedotusmahdollisuudet ovat erilaisella tasolla kuin suurten kustantamoiden.

7 Lopuksi

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, miten suomalaiset kustantajat valitsevat saksankielistä kaunokirjallisuutta suomennettavakseen. André Lefeveren kuvaamalla kirjallisella kentällä kustantajat kuuluvat vallanpitäjiin, jotka päättävät, kustannetaanko teos vai ei. Jokaiseen myönteiseen kustannuspäätökseen sisältyy siis jossain määrin kustantajien ideologiaa ja hyväksyntää. Kustantajien haastattelemisen osoittautui oikeaksi ratkaisuksi, sillä loppujen lopuksi kustantajat olivat ne, joka tekivät kustannuspäätöksen ja näin ollen pystyivät kertomaan eniten kustannuspäätösprosessistaan.

Painottuminen pienkustantajiin toimi hyvin, sillä jokaisella pienkustantajalla oli omat erikoistumisalueensa genren ja/tai kielialueiden puolelta. Tulosten yhdistävät tekijät olivat näin ollen yhdistäviä tekijöitä genrestä ja erikoistumisalueesta riippumatta. Haastatteluista kävi ilmi, ettei kustantajien mielestä saksankielisen ja muun kielisen kirjallisuuden kustannuspäätöksissä ollut mitään eroa. Näin ollen tutkimukseni tulokset koskettavat ylipäänsä kaiken vieraskielisen kirjallisuuden suomentamista ja kustantamista, eikä vain saksankielistä kaunokirjallisuutta.

Tapaustutkimukseni painopiste oli pienkustantamoissa, mikä eroaa aiemmista tutkimuksista, joiden aineisto koostui useammista suurista ja keskisuurista kustantamoista sekä pienkustantamoista. Kustannuspäätökseen vaikuttavista tekijöistä tämä keskittyminen pienkustantajiin antoiakin aiemmista tutkimuksista eroavaa tietoa. Haastattelemani pienkustantajat eivät esimerkiksi pitäneet myyntimenestystä juurikaan merkittävänä tekijänä, vaikka toivoivat kyllä, että heidän kustantamansa kirjat löytäisivät yleisönsä ja menisivät kaupaksi. Ainoa haastattelemani suurkustantamo sen sijaan piti sitä aina merkittävänä tekijänä.

Lisäksi käännöstukien ja apurahojen merkitys painottui aineistossani. Se vahvistaa aiempia tuloksia, joiden mukaan tuet ovat tärkeitä pienkustantajille. Suurin osa haastateltavista teki kustannustoimintaa sivutoimisesti tai eräänlaisena harrastuksena, minkä vuoksi erilaiset tukimuodot olivat tärkeitä. Tukien merkityksessä nousi esiin myös se, miten tuet myös vaikuttavat siihen, mitä kustantamot julkaisevat. Jos tuki on rajattu koskemaan tietynlaista kirjallisuutta, voi rajauksen ulkopuolelle jäävä kirjallisuus jäädä kustantamatta.

Laatu oli aineistossani kantavin myönteiseen kustannuspäätökseen vaikuttava tekijä. Hyvää tekstiä on myös aiemmissa kustannuspäätöksiä koskevissa tutkimuksissa pidetty arvossa. Kirjoja suomennetaan ja kustannetaan, koska niitä pidetään kulttuurisesti merkittävänä tälle ja myös tuleville sukupolville. Runoja käännetään siitä syystä, että halutaan tuoda kirjallisuuteen jotain uutta ja koska sillä on vaikutusta myös suomenkieliseen kansalliseen runouteen. Tämä

uuden tuominen näkyi myös toisessa pienkustantamossa, ja se vastaakin Even-Zoharin hahmottelemaa tilannetta, jossa käännöskirjallisuus on tärkeässä osassa uusien ideoiden ja ajatusten sekä vaihtoehtojen tuojana.

Parin kustantajan haastatteluissa vahvistui jo Lassilan (2007) artikkelissakin mainittu asia, että suomalaisen lukijan mielikuva saksankielisestä kirjallisuudesta perustuu siihen, mitä kirjailijoita hän tuntee. Günter Grassin ja Heinrich Böllin tuotanto ei välttämättä anna saksankielisestä kirjallisuudesta järkevää lähestyttävää vaikutelmaa. Samanlaisia ajatuksia oli myös kustantajilla. Saksankielinen kirjallisuus on jäänyt aika lailla muiden alueiden, erityisesti anglo-saksisen ja pohjoismaisen kirjallisuuden varjoon. Tällainen asema ei ole vain saksankielisellä kirjallisuudella vaan myös muilla ns. pienemmillä kielialueilla, joita suomennetaan verrattain vähän. Kulttuuri- ja kielialueen heikko tuntemus on saattanutkin johtaa tähän tilanteeseen, jossa saksankielialueen kirjoja on julkaistu satunnaisesti, eikä järjestelmällisesti.

Kustantajat saivat ideoita kustannettavista saksankielisistä kirjoista monesta eri lähteestä. Oman lukemisen lisäksi ideoita tuli mm. kääntäjiltä, agenteilta ja saksankielialueiden kustantamoilta. Kun ideoita sai näiltä lähteiltä, on toisaalta ymmärrettävää, että vanhemman kirjallisuuden klassikot eivät välttämättä nouse enää esille. Vanhan kirjallisuuden kustantaminen edellyttäisi, että siihen olisi jotain kosketuspintaa. Silloin kustantajat osaisivat myös löytää ne itseä kiinnostavimmat teokset, joita he myös haluaisivat kustantaa. Lisäksi koko ajan julkaistaan lisää uutta saksankielialueen kirjallisuutta. Suomennettavaksi valikoituu vain murto-osa siitä mitä julkaistaan kaiken kaikkiaan. Tämä pätee kirjallisuuteen laajemminkin.

Puolistrukturoitu teemahaastattelu sopi tähän tutkielmaani, sillä näin pääsi syntymään aitoa vuoropuhelua minun ja haastateltavien välille. Nimetyt teemat ohjasivat keskustelua luontevasti. Haastatteluissa nousi esille myös asioita, joiden perään en haastattelurungossa suoranaisesti kysynyt, ja ne rikastivat tutkimustuloksiani. Näihin lukeutuivat mm. kääntäjien arvostus ja pienkustantajien kokemat rajoitteet esim. markkinoinnissa ja teoksien saamisessa kirjakauppoihin, mitkä eivät muuten välttämättä olisi tulleet esille.

Lähetin haastateltaville haastattelurungon katsottavaksi ja tutustuttavaksi ennen varsinaista haastattelua. Tämä antoi haastateltaville mahdollisuuden perehtyä esim. kustantamonsa kielijakaumaan jo etukäteen. Toisaalta tässä käytännössä on aina se mahdollisuus, että haastateltava voi etukäteen valmistella vastauksiaan. Koska pienkustantamoilla ei juurikaan ollut suurta eroa saksankielisen ja muun kielisen kirjallisuuden suomentamisen kohdalla, haastattelurungon rakenne tuntui hieman itseään toistavalta.

Jälkikäteen ajateltuna kysymys, vaikuttaako kirjailija vai teos enemmän kustannuspäätökseen, kuulostaa hieman asiaan perehtymättömän naiivilta. Sitä ei ole aiemmissa tutkimuksissa kysytty, vaan koin sen itse kysymyksiä laatiessani kiinnostavaksi. Kustantajien vastauksista kävi ilmi, että kysymys oli haastava, ja oli vaikea valita vain jompikumpi. Kustantamot valitsivat lopulta kirjan, sillä siitä tehdään se lopullinen kustannuspäätös. Vaikka kirjailija olisikin hyvä, pitää kirjan olla kiinnostava – muussa tapauksessa sitä ei valita kustannettavaksi. Vain runouden kohdalla runoilija oli tärkeämpi. Runoilijan päättäminen on ensiaskelel, josta lähdetään miettimään, mitä runoilijan tuotannosta kustannetaan.

Tämä tutkimus keskittyi kaunokirjallisuuden tekstien kustannuspäätöksiin, minkä vuoksi voisi olla mielenkiintoista nähdä seuraavissa tutkimuksissa, miten kaunokirjallisuuden rajauksen ulkopuolelle jäävästä kirjallisuudesta tehdään kustannuspäätöksiä. Erityisesti jo siitä syystä, että Helanderin tutkimuksen mukaan vuosien 2015 ja 2019 välillä suomennetusta saksankielisestä kirjallisuudesta vain n. 30 % edusti varsinaista kaunokirjallisuutta (Helander 2021). Missä määrin samoilla kustannuspäätökseen vaikuttavilla tekijöillä on painoarvoa, kun tutkimuksen kohteena ovat tietokirjat? Toisaalta olisi myös mielenkiintoista nähdä toiseen pieneen kielialueeseen keskittyvää tutkimusta kustannuspäätökseen vaikuttavista tekijöistä. Silloin tulisi selväksi, kokevatko muihin kielialueisiin erikoistuneet kustantajat sen, että kustannuspäätökseen vaikuttavissa tekijöissä kielikohtaisia eroja vai ei.

Lähteet

- Arrakoski, Olli. 2004. Kustantaminen, eilen, tänään, huomenna. Teoksessa Makkonen, Teijo (toim.). Kustannustoimittajan kirja, s. 27–45. Vastapaino. Tampere.
- Ekholm, Kai. & Repo, Yrjö. 2010. Kirja tienhaarassa vuonna 2020. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.
- Even-Zohar, Itamar. 1990. Polysystem studies. *Poetics Today: International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication*. Volume 11, Number 1. The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University.
- Helander, Marjatta. 2021. Suomalais-saksalainen kirjallisuusvaihto 2015–2019. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, monikielisen käännösviestinnän tutkinto-ohjelman. Luettavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021052832065> Luettu: 30.10.2023
- Hellemann, Jarl. 2007. Kustannustoiminta kansainvälistyy. Teoksessa Riikonen, H. K. & Kovala, Urpo & Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.). *Suomennoskirjallisuuden historia* 1. s. 336–345. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 2008. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.
- Holstikko, Piia. 2013. Suomennettavien kirjojen valintamenettelyt kustantajan ja suomentajan näkökulmista tarkasteltuna. Sivuainetutkielma. Tampereen yliopisto, suomen kirjallisuus. Luettavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201312161742> Luettu: 30.10.2023
- Hypén, Tarja-Liisa (toim.) 2007. Kirjan matka tekijöiltä lukijoille: puheenvuoroja kotimaisen kaunokirjallisuuden luomisen ja lukemisen ehdoista 2000-luvulla. Tampere University Press. Tampere.
- Kantola, Janna. 2007. Käännöskirjallisuuden asema vuosituhannen vaihteessa. Teoksessa Riikonen, H. K. & Kovala, Urpo & Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.). *Suomennoskirjallisuuden historia* 2, s. 318–324. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki
- Koistinen, Jaana. 2007: Kotimaisen kaunokirjallisuuden juhluvuodet. Teoksessa Hypén, Tarja-Liisa (toim.). Kirjan matka tekijöiltä lukijoille: puheenvuoroja kotimaisen kaunokirjallisuuden luomisen ja lukemisen ehdoista 2000-luvulla, s. 65–90. Tampere University Press. Tampere.
- Koskinen, Kaisa. 2007. Kääntäjän kaksoissiteet – kirjallisuuden kääntäjän rooli ja asema 2000-luvulla. Teoksessa Riikonen, H. K. & Kovala, Urpo & Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia* 2. s. 330–337. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Lahti, Heli. 2010. Käännöskirjallisuuden kustannuspäätökset: viihde ja laatu kaunokirjallisuudessa. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, saksan kielen kääntäminen ja tulkkaus.
- Lassila, Pertti. 2007. Saksankielinen kirjallisuus. Teoksessa Riikonen, H. K. & Kovala, Urpo & Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.) *Suomennoskirjallisuuden historia* 2. s. 91–103. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Lefevere, André. 1992. Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame. Translation Studies. Routledge. London and New York.

Makkonen, Teijo (toim.) 2004. Kustannustoimittajan kirja. Vastapaino. Tampere.

Orlov, Vappu 2004: Käännetty kaunokirjallisuus. Teoksessa Makkonen, Teijo (toim.). Kustannustoimittajan kirja s. 141–152. Vastapaino. Tampere.

Paasonen, Ulla. 2001. Käännöskirjaa valitsemassa: kulttuurinen yksipuolisuus suomennetun kaunokirjallisuuden valinnoissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus. Luettavissa: <https://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-9866> Luettu: 30.10.2023

Paloposki, Outi. 2007. Suomentaminen ja suomennokset 1800-luvulla. Teoksessa Riikonen, H. K. & Kovala, Urpo & Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.). Suomennoskirjallisuuden historia 1. s. 102–126. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Riikonen, H. K. & Kovala, Urpo & Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.). 2007. Suomennoskirjallisuuden historia 1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Riikonen, H. K. & Kovala, Urpo & Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.). 2007. Suomennoskirjallisuuden historia 2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Rekola, Simo. 2007. Kääntäminen toisen maailmansodan aikana ja heti sen jälkeen. Teoksessa Riikonen, H. K. & Kovala, Urpo & Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.). Suomennoskirjallisuuden historia 1. s. 426–442. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Sevänen, Erkki. 2007a. Ikkunat auki, ikkunat auki! Suomennoskirjallisuuden asema ja luonne 1920- ja 1930-luvulla. Teoksessa Riikonen, H. K. & Kovala, Urpo & Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.). Suomennoskirjallisuuden historia 1. s. 382–393. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Sevänen, Erkki. 2007b. Suomennoskirjallisuuden määrällisestä kehityksestä. Teoksessa Riikonen, H. K. & Kovala, Urpo & Kujamäki, Pekka & Paloposki, Outi (toim.) Suomennoskirjallisuuden historia 2. s. 12–22. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Silvennoinen, Inkeri. 2014: Kahden ideaalin välissä – kustannustoimittajan rooli suomennetun lastenkirjallisuuden julkaisuprosessissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, käännöstiede (englanti). Tampereen yliopisto. Luettavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201406101712> Luettu: 30.10.2023

Tulisalo, Timo. 2004. Kirjan myynti ja markkinointi. Teoksessa Makkonen, Teijo (toim.), Kustannustoimittajan kirja, s. 295–318. Vastapaino. Tampere.

Liitteet

Liite 1. Haastattelukysymysrunko

Taustatiedot henkilöstä

1. Lyhyesti kuka olet?
2. Minkälainen koulutus sinulla on? Minkälainen työhistoria?
3. Milloin olet aloittanut kustantamossa? Mikä rooli ja tehtävä sinulla on kustantamossa? Luetko itse mahd. kustannettavia kirjoja?
4. Mitä kieliä osaat? (Osaatko saksaa?)

Taustatiedot kustantamosta

5. Minkälainen kustantamo olette? Milloin perustettu? Mihin olette erikoistuneet? Mistä kielistä?
6. Voisitteko kertoa, mitä eri työnkuvia teillä on? (käytetäänkö esilukijoita vai ei?)
7. Kuinka monta teosta julkaisette keskimäärin per vuosi? Arviolta miten paljon saksankielistä?

Kustannusohjelma ja -päättös yleisesti kaikista kielistä

a) minkälainen se on

8. Minkälainen kustannusohjelma teillä on? Mitä kustannatte yleisimmin?
9. Minkälainen kohdeyleisö teillä on?
10. Minkä ikäisiä teoksia julkaisette? Esim. uutuuksia mutta myös vanhoja klassikkoja? Kirjailijat?
11. Mistä saatte tietoa uusista teoksista? (esim. scoutit, agentit, ulkomainen lehdistö/media, alk. teoksen kustantamo)
12. Huomioittekö suomentajilta/lukijoilta tulevia ehdotuksia?

b) kustannuspäätökseen osallistuvat

13. Miten teillä päätetään, kustannetaanko teos vai ei? (Keskustellaanko asiasta yhdessä? Päätetäänkö yhdessä muiden teosten kanssa vai yksittäin?)
14. Ketkä kaikki osallistuvat/voivat vaikuttaa kustannuspäätöksen tekoon? (esim. kääntäjien, muiden työntekijöiden, kollegoiden, esilukijoiden?) Kuka tekee lopullisen päätöksen?

c) kustannuspäätös ja siihen vaikuttavat tekijät

15. Mitkä tekijät painottuvat kaikissa kielissä erityisesti päätöksenteossanne? (esim. merkittävyys, kulttuuriarvo, raha, jokin muu?)
16. Vaikuttaako käännösoikeuksien hinta tai myynti muihin maihin kustannuspäätökseen?
17. Vaikuttaako teoksen lähtökieli ja/tai -kulttuuri kustannuspäätökseen? Millä tavalla?
18. Mitä muuta haluat kertoa yleisesti kustannusohjelmastanne ja -päättöksistänne?

Saksankielinen kaunokirjallisuus (pääpaino saksankielisessä)

19. Minkälaisia saksankieliset teokset ja kirjailijat? (genre, ikä [uutuuksia, klassikoita?], palkittuja vai ei, tunnettuja vai tuntemattomampia, ajankohtaisia vai ajattomia?)
20. Mistä pääsääntöisesti saatte tietoa uusista saksankielialueen teoksista ja kirjailijoista? Painottuuko valinnassa enempi teos vai kirjailija?
21. Ketkä kääntävät saksankielisiä kaunokirjallisia teoksia? (freelancereita vai omia?)

22. Minkälainen asema saksankielisten teosten suomentajilla on? Onko heillä muita kieli-
pareja? Ovatko erikoistuneita?
23. Eroaako saksankielisen teoksen suomennospäätös muun kielisestä esim. englanninkie-
lisen teoksen suomennospäätöksestä? (painotustekijöiden [esim. merkittävyys, kult-
tuuriarvo, raha puolesta])
24. Mitkä tekijät painottuvat erityisesti päätöksenteossa, kun päätetään saksankielisestä
kaunokirjallisuudesta? (esim. merkittävyys, kulttuuriarvo, raha? muita?)
25. Vaikuttaako odotettu myyntimenestys saksankielisen teoksen kustannuspäätök-
seen? Jos vaikuttaa, niin kuinka usein?
26. Minkälainen markkina-asema saksankielisellä kaunokirjallisuudella on?
27. Miltä tulevaisuus näyttää saksankielisen kirjallisuuden kääntämisen/kustantamisen
alalla?
28. Onko jotain muuta, mitä haluatte kertoa/täsmentää?

Liite 2. Deutsche Kurzfassung – Saksankielinen tiivistelmä

Einführung

Bis heute ist Deutschland für Finnland von großer Bedeutung, zum einen als einer der wichtigsten Handelspartner. Zum anderen war die deutsche Sprache für Finnland schon im 17. Jahrhundert wichtig, als sich die finnische Sprache noch entwickelte. So hat die Übersetzung der Gedichte Schillers gezeigt, dass die finnische Sprache auch für die Übersetzung europäischer Dichtung geeignet ist, und die Übersetzung der Werke Goethes wurde einmal mit der Übersetzung Shakespeares verglichen (Lassila 2007: 92, 98).

Es gibt jedoch noch viele deutsche Klassiker, die bis heute noch nicht übersetzt wurden. Darüber hinaus gibt es viele Schriftsteller, von denen noch nichts ins Finnische übersetzt wurde. Laut Lassila (2007: 99) ist die übersetzte deutsche Literatur nicht systematisch gewählt worden. Das Ziel meiner Masterarbeit ist es zu herauszufinden, wie finnische Kleinverlage wählen, was für deutschsprachige Belletristik sie übersetzen und publizieren. Meine weiteren Forschungsfragen lauten: Wie bekommen finnische Verlage Information über deutschsprachige Bücher? Welche Faktoren sind wichtig, wenn Verlage ihre Verlagsentscheidungen treffen?

Mit dem Wort Kleinverlag meine ich Verlage, die eine kleine Anzahl von Angestellten haben. Sie unterscheiden sich von mittelgroßen und größeren Verlagen dadurch, dass sie oft auf einen bestimmten Sprachraum und/oder Kulturraum oder auf eine bestimmte Art von Literatur spezialisiert sind. Wenn diese verschiedenen Kleinverlage dieselben Faktoren beim Entscheidungsprozess für wichtig halten, handelt es sich wirklich um einen wichtigen Faktor.

Theorie

Zum theoretischen Hintergrund meiner Masterarbeit gehören zwei Theorien. Die eine konzentriert sich auf die Übersetzungsliteratur und die andere auf das literarische System, also auf das Umfeld, in dem die Verlage funktionieren.

Itamar Even-Zohar beschreibt in seiner Polysystemtheorie das Polysystem der Literatur. Das Polysystem ist ein System, das aus verschiedenen Systemen besteht. Even-Zohar beschreibt es als ein komplexes und dynamisches System, das eine oder mehrere Zentren und Peripherien hat. (Even-Zohar 1990: 11–12, 14.) Darüber hinaus beschreibt er drei verschiedene Situationen, wo die Übersetzungsliteratur im Polysystem eine wichtige Rolle nehmen kann. In der ersten Situation ist die Literatur noch neu und jung, und es hat noch kein eigenes Repertoire und kann nicht Texte über alle Gebiete produzieren. Mit den Übersetzungen kann man in die Literatur

Texte und Ideen bringen, von denen noch nichts geschrieben wurde. In der zweiten Situation ist die Literatur schwach oder in der Peripherie. Dieser Fall ähnelt den ersten, da das Repertoire auch sehr begrenzt ist. Starke Literaturen können Alternativen für die Literatur aus der Peripherie nehmen. Wenn die Literatur selbst in der Peripherie ist, kann sie Alternativen für ihre Literatur nur aus der Übersetzungsliteratur nehmen. Die dritte Situation unterscheidet sich von den vorigen zwei Situationen. Mit der Zeit verändert sich das Polysystem, sodass ein Wendepunkt entstehen kann. Es kann sein, dass die ältere Literatur nicht mehr als gut genug empfunden wird, oder es gibt ein Vakuum. In diesen Fällen kann die Übersetzungsliteratur eine wichtige Rolle einnehmen. (ebd. 47–48.)

André Lefevere beschreibt in seiner Theorie das Literatursystem und dessen Machthabende, die darüber entscheiden, welche Literatur veröffentlicht wird und welche nicht. Außerhalb des Systems befindet sich die Patronage, und innerhalb des Systems befinden sich die Professionals. Einzelne Personen, aber auch verschiedene Gruppen von Menschen – wie eine politische Partei, Medien oder Verlag – können ein Patron sein. Sie agieren oft durch Institutionen. Auf diese Art kontrollieren sie den Vertrieb und die Produktion von Literatur. Zu den Professionals gehören laut Lefevere u. a. Kritiker, Lehrpersonal und Übersetzer. Sie sind dafür zuständig, dass die produzierte Literatur mit der Ideologie, der Patronage zusammenpasst. (Lefevere 1992: 14–16.)

Die Macht der Patronage ist in drei Komponenten geteilt: Ideologie, ökonomische Komponente und Status. Wenn eine Patronage über alle Machtkomponente verfügt, entspricht die Literatur völlig der Ideologie der Patronage. Wenn die Macht zwischen mehreren Patronagen geteilt ist, ist die Literatur vielseitiger. (Lefevere 1992: 16–17, 21–23.)

Übersetzte Literatur und bisherige Forschung zum Entscheidungsprozess

Laut Sevänen (2007a: 388) wurde die Mehrheit der finnischen Übersetzungsliteratur aus Sprachen wie Englisch, Deutsch, Französisch, Italienisch und Spanisch, aber auch aus den skandinavischen Sprachen und Russisch übersetzt worden. Es handelt sich um dieselben Sprachen, aus denen schon in 1850 übersetzt wurde. (ebd.) Am Anfang wurde am meisten aus den skandinavischen Sprachen und Deutsch übersetzt, aber in den 1930er Jahren stieg die Anzahl der übersetzten englischsprachiger Literatur. Seitdem stammt die Hauptzahl der finnischen übersetzten Literatur aus dem Englischen. (Sevänen 2007b: 18.)

Die erste Gruppe umfasst Werke, die für das Volk übersetzt wurden. Hierzu gehören die am Anfang übersetzten lehrreichen und harmlosen Bücher u. a. von Berthold Auerbach, Paul Heyse

und Fritz Reuter. Später wurde auch Unterhaltungsliteratur veröffentlicht, dass gut verkäuflich war. Zu diesem gehört auch bislang die meist übersetzte deutschsprachige Schriftstellerin Hedwig Courths-Mahler. (Lassila 2007: 95–97, 99.)

Zu der zweiten Gruppe gehören die Schriftsteller, die übersetzt wurden, weil in ihren Werken neue Ideen und/oder Elemente waren. Zu dieser Gruppe gehören u. a. Jakob Wassermann und Arthur Schnitzler. (Lassila 2007: 97.)

Die dritte Gruppe umfasst die Klassiker. Hierzu gehören als erster Friedrich Schiller und J. W. Goethe. Später wurden auch die Werke von Nobelpreisträger übersetzt. Die heutzutage bekanntesten deutschen Klassiker sind vielleicht Günter Grass und Heinrich Böll, dessen Bücher ungefähr seit den 1960er veröffentlicht wurden. (Lassila 2007: 94, 102.)

Die vierte Gruppe umfasst Schriftsteller und Werke, die das Interesse der finnischen Linken geweckt haben. Zu diesen gehört Bertolt Brecht, dessen episches Theater auch in Finnland geschätzt wurde, und Schriftsteller aus der DDR wie Christa Wolf und Christopher Hein. (Lassila 2007: 102–103.)

In der fünften Gruppe habe ich zusammengefasst, was für welche deutschsprachige Belletristik noch nicht wirklich übersetzt worden ist. Ein Großteil von der deutschen Romantik fehlt. Lassila nennt insgesamt 16 Schriftsteller, von denen kaum etwas übersetzt wurde. Zudem gibt es nicht viel moderne und expressionistische deutsche Dichtung. (Lassila 2007: 96, 99.)

Es gibt einige finnische Untersuchungen darüber, wie Verleger ihre Verlagsentscheidungen treffen. Diese Untersuchungen sind auch ein wichtiger Grundstein für meine Masterarbeit, da ich meine Ergebnisse mit ihnen vergleichen kann. Es handelt sich dabei um die Masterarbeiten von Paasonen (2001), Lahti (2010), Silvennoinen (2014) und den Nebenfacharbeit von Holstikko (2013). Die Befragten in diesen vorigen Studien waren verschiedene kleine und große finnische Verlage. Keine dieser vorigen Untersuchungen konzentrierte sich auf einen bestimmten Sprach- und Kulturraum. Nur Silvennoinen hat sich bei ihrer Masterarbeit auf eine bestimmte Art von Literatur konzentriert, und zwar auf die Kinderliteratur.

Die übersetzte deutschsprachige Belletristik

Pertti Lassila (2007) hat einen ausgiebigen Artikel über die übersetzte deutschsprachige Belletristik geschrieben. Ich habe versucht, die übersetzte deutschsprachige Literatur in verschiedene Gruppen zu teilen aus der Perspektive, warum wurde diese Art von Literatur übersetzt. Diese

Aufteilung beruht nur auf dem Artikel von Lassila, und die wahren Übersetzungsgründe kann man nur erraten.

Lahti (2010) und Helander (2021) haben in ihrer Masterarbeiten sich mit der übersetzen deutschsprachige Literatur auseinandergesetzt. Laut Helander (2021: 50) haben zwischen den Jahren 2015 und 2019 80 finnische Verlage 392 deutschsprachige Bücher übersetzt. Fast 30 % von allem übersetzten war Belletristik. Ein Drittel der Belletristik war Kinderliteratur. Zudem gab es viele psychologische Romane und Kriminalliteratur. (ebd. 56–58.) In der Untersuchung von Lahti zeigte sich auch die übersetzte Spannungsliteratur und Unterhaltungsliteratur (Lahti 2010: 70–71). Zudem wird von der deutschen Literatur in gleichermaßen ältere Klassiker übersetzt als auch neue Literatur (ebd. 67–68.). In der Untersuchung von Helander wurden nicht so viele Klassiker ins Finnische übersetzt (Helander 2021: 42).

Methode und Material

Das Material dieser Masterarbeit besteht aus fünf Interviews, die im Jahr 2022 durchgeführt wurden. Vier von den interviewten Verlagen waren Kleinverlage und das fünfte ein größerer Verlag. Vier Interviews wurden als halbstrukturierte Interviews über die Zoom-Applikation durchgeführt. Die Applikation erlaubte auch das Aufnehmen des Interviews, und somit konnte ich mich völlig auf das Interview konzentrierten, ohne dass ich gleichzeitig viele Notizen machen musste. Das fünfte Interview mit dem größeren Verlag wurde per E-Mail durchgeführt.

Bei der Ideenfindung für die Interviewfragen waren die vorigen Untersuchungen von Lahti (2010) und Paasonen (2001) hilfreich. Beide haben in ihren Masterarbeiten den Entscheidungsprozess von Verlagen nachvollzogen. Die Mehrzahl meiner Fragen bezieht sich auf die verschiedenen Entscheidungsfaktoren, die in den Umfragebögen von Lahti (2010) und Paasonen (2001) genannt wurden. Diese Fragen habe ich dann mit anderen Fragen ergänzt, deren Idee entweder aus vorigen Forschungen oder der Fachliteratur – über übersetzte deutschsprachige Literatur und das finnische Verlagswesen – stammt.

Analyse und Ergebnisse

Die finnischen Verlage bekamen Information über deutschsprachige Bücher von Kollegen, Agenten und Medien. Auch der Kontakt und die jahrelange Zusammenarbeit mit Verlagen in Deutschland, Österreich und die Schweiz zeigte sich dabei, wie die deutschsprachigen Verlage von sich aus zielgerichtet ihre Bücher für den finnischen Verlag vorschlagen können.

Auch der Übersetzer könnte Ideen geben über deutschsprachige Schriftsteller und/oder Werke, die den Verlag interessieren. Laut der Umfrage von Holstikko ist es aber selten, dass die Vorschläge ursprünglich von dem Übersetzer kamen (Holstikko 2013: 18–19). Dies war aber nicht der Fall bei meiner Untersuchung. Einer der Kleinverlage nämlich sagte, dass der Vorschlag für die erste Zusammenarbeit zwischen den Verleger und den Übersetzer stets vom Übersetzer kam. Diesbezüglich sind die Ideen und Vorschlägen des Übersetzers ein wichtiger Teil bei dem Entscheidungsprozess, was übersetzt und veröffentlicht wird. In anderen Interviews kam es auch zum Vorschein, dass der Übersetzer eine wichtige Rolle spielte als Ideengeber und als Kenner der deutschsprachigen Literatur, da nicht alle finnischen Verleger sich so gut mit der deutschen Literatur auskannten. Holstikko (ebd.) schreibt, dass in den Kleinverlagen die Vorschläge von Übersetzer öfter akzeptiert werden.

Es stellte sich heraus, dass die Ausgangskultur und Ausgangssprache keine wichtigen Faktoren beim Entscheidungsprozess waren. Der Inhalt ist das Wichtigste, und davon wird die Entscheidung getroffen. Dementsprechend fanden die Verlage nicht, dass die Verfügbarkeit von einem Übersetzer dazu viel beitrage. Dies entspricht den Ergebnissen früherer Untersuchungen. Wenn es leider keinen Übersetzer gab, der den Text von der Ausgangssprache ins Finnische übersetzen konnte, würde man die finnische Übersetzung von einer anderen Übersetzung übersetzen.

Zudem stellte sich heraus, dass der voraussichtliche Verkaufserfolg keine Rolle bei dem Entscheidungsprozess hatte. Dies unterscheidet sich von den vorigen Untersuchungen. Laut der Untersuchung von Paasonen ist es ein wichtiger Faktor für mittelgroße und große Verlage (2001: 42). Somit sagte auch der einzige größere Verlag, dass die Verkaufszahlen immer ein entscheidender Faktor sind.

Subventionen waren sehr wichtig für alle Kleinverlage. So war es auch in den Forschungsergebnissen der vorigen Untersuchungen. Laut Paasonen (2001: 42–43) sind die Subventionen wichtiger für Kleinverlage als für größere Verlage. Laut Lahti (2010: 41) sind Subventionen für alle Verlage wichtig. Wenn es keine Unterstützung für das Übersetzen des Buches gibt, kann es sein, dass das Buch nicht übersetzt wird. Da die Bücher nicht so viel verkaufen, sind Unterstützungen zum Beispiel von das Goethe-Institut und Fili sehr zentral, weil die Verlage sonst nicht mehr ihre Verlagsarbeit weiterführen könnten. Eine der Befragten erzählte zudem, wie die Ausgrenzung bestimmter Arten von Literatur bei von der Subventionierung dazu bewirkt hat, ihr Fachgebiet von Kriminalliteratur zu eine andere zu ändern. Über einen ähnlichen Fall schrieb auch Paasonen (2001: 45).

Einige der interviewten Verleger meinten auch, wie sie literarische Werke nicht nur für hier und jetzt veröffentlichen, sondern auch für die kommenden Generationen. Dies ist ein Teil der kulturellen Arbeit, die die Kleinverlage oft mit dem Übersetzen von Werken leisten. Die Kleinverlage als kulturelle Akteure ermöglichen, dass Literatur auch aus den sogenannten kleineren Sprachen und Kulturräumen veröffentlicht werden. Größere Verlage konzentrieren sich doch eher auf die angelsächsische und nordische Literatur, da die Leser sich mit diesen Kulturen schon eher vertraut sind.

Fazit

Zusammenfassend kann man sagen, dass einige Faktoren der Entscheidungsprozesse bei mehreren Verlagen wichtig waren, obwohl sie auf verschiedene Genres spezialisiert sind und unterschiedliche Zielgruppen von Lesern haben.

Da sich viele Verlage ihre Informationen über interessante deutschsprachige Bücher von ihrem eigenen Lesen, Freundeskreis und Kollegen bekommen, ist es kein Wunder, wenn ältere deutschsprachige Literatur aus dem Raster fällt. Die finnischen Verleger kommen nicht unbedingt in Berührung mit der älteren deutschsprachigen Belletristik. Gleichzeitig wird auch immer mehr deutschsprachige Belletristik produziert, was dazu beiträgt, dass neue gute literarische Werke eher veröffentlicht werden. Zudem besteht keine große Nachfrage nach älterer Literatur wie früher, meinte einer meiner Befragten.

Da sich meine Masterarbeit auf die deutschsprachige Literatur konzentriert hat, wäre es interessant zu wissen, wie die Ergebnisse ausfallen, wenn es sich um eine andere Sprache handelt. Im Vergleich zum Schwedischen und Englischen ist die deutsche Sprache doch eine kleine Sprache in der Übersetzungsliteratur. Interessant wäre auch zu wissen, inwiefern die Faktoren der Verlagsentscheidungen sich ändern, wenn es sich um Sachbücher anstatt von Belletristik handelt.